

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Komunikace dětí předškolního věku-analýza komunikačních funkcí výpovědi

Communication of Preschool Children-the Analysis of Communication
Functions and Expressions

Bc. Barbora Nováková

Vedoucí práce:	doc. PhDr. Pavla Chejnová, Ph.D.
Studijní program:	Pedagogika (N7501)
Studijní obor:	Pedagogika předškolního věku

Odevzdáním této diplomové práce na téma Komunikace dětí předškolního věku-analýza komunikačních funkcí výpovědi potvrzují, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Prachatice 18.4.2022

Chtěla bych poděkovat vedoucí práce paní doc. PhDr. Pavle Chejnové, Ph.D. za odborné rady, poskytnutí mnoha konzultací a vedení diplomové práce. Poděkování patří také mé rodině, konkrétně rodičům, babičce, sestře a příteli. Všichni zmínění mě po celou dobu studia podporovali, rovněž pro mě měli pochopení i při psaní práce. V neposlední řadě nesmím opomenout i na subjekty zkoumání Josefa, Jana a Pavla a samozřejmě jejich rodiče.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá komunikací dětí předškolního věku, konkrétně analýzou komunikačních funkcí výpovědi. Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit, které druhy komunikační funkce výpovědi děti předškolního věku primárně využívají. V teoretické části jsou popsány komunikační dovednosti, jazykové roviny či ontogeneze vývoje řeči. Klíčové je však uvedení do problematiky jednotlivých druhů komunikačních funkcí výpovědi. Praktická část se zaměřuje na analýzu 6 nahrávek po 30 min. V rámci sběru dat se diktafonem nahrávaly dialogy mezi třemi výzkumnými subjekty, které se posléze přepisovaly skrze transkripční metodu CHAT. Následně se určily druhy komunikačních funkcí výpovědi. Ve výsledcích kvalitativního šetření se zjistilo, že subjekty primárně ve svých formulacích využívaly funkci asertivní, permisivní a koncesivní, interogativní, direktivní, expresivní a satisfaktivní. Všechny tyto komunikační funkce výpovědi byly uvedeny v přímé podobě.

KLÍČOVÁ SLOVA

komunikační kompetence, dětská řeč, komunikační funkce výpovědi, dítě předškolního věku, osvojování češtiny, dialog

ABSTRACT

This diploma thesis deals with communication of preschool children, in particular with analysis of communication functions of utterance. The aim of the research is to find out which types of communication functions preschool children mainly use. The theoretical part describes communication skills, language levels or ontogenesis of speech development. However, the key is to introduce the issue of each type of the communication utterance functions. The practical part is focused on the analysis of six audio recordings which have 30 minutes each. Within the recording with a voice recorder, dialogues among three research subjects were recorded. The dialogues were later on transcribed through the CHAT transcription method. Afterwards, types of the communication utterance functions were determined. The results of the qualitative research found out that the subjects primarily used the assertive, permissive or concessive functions (furthermore interrogative, directive, expressive and satisfactory function). All of these communication functions of utterance were stated directly.

KEYWORDS

communication competence, children's speech, communication function of utterance, preschool child, acquisition of the Czech language, dialogue

Obsah

Úvod	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Dítě předškolního věku.....	10
1.1 Charakteristika období předškolního věku	11
1.1.1 Fyzický vývoj z hlediska komunikace	11
2 Komunikační kompetence	13
2.1 Pojetí komunikačních schopností vzhledem k RVP PV	14
3 Řeč.....	16
3.1 Charakteristika vývoje řeči	16
3.1.1 Ontogenetický vývoj řeči.....	16
3.2 Faktory ovlivňující vývoj řeči.....	19
3.3 Jazykové roviny	19
3.3.1 Foneticko-fonologická rovina.....	20
3.3.2 Lexikálně-sémantická rovina.....	21
3.3.3 Morfologicko-syntaktická rovina	21
3.3.4 Pragmatická rovina	22
3.4 Konstruování gramatické kompetence.....	23
Konstruktivistický přístup	24
3.4.1 Osvojování morfologie	24
3.4.2 Osvojování syntaxe	24
3.5 Konstruování lexikální kompetence	25
3.6 Nabývání pragmatické kompetence.....	25
3.7 Vývoj slovní zásoby.....	26
4 Výpověď vs. Věta.....	27

4.1	Výpověď	27
4.2	Věta.....	27
4.2.1	Stavba věty	27
5	Komunikační funkce výpovědi.....	28
5.1	Druhy komunikačních funkcí výpovědi.....	28
5.1.1	Asertivní - (sdělovací a oznamovací)	29
5.1.2	Direktivní - (výzvodá)	29
5.1.3	Interogativní - (otázková)	29
5.1.4	Komisivní	29
5.1.5	Permisivní a koncesivní.....	29
5.1.6	Varování	30
5.1.7	Expresivní a satisfaktivní	30
5.1.8	Deklarativní	30
5.2	Indikátory komunikačních funkcí výpovědi	30
5.3	Jazykové prostředky signalizace komunikačních funkcí.....	31
5.4	Jazyková indikace jednotlivých komunikačních funkcí	31
5.4.1	Asertivní	31
5.4.2	Direktivní.....	32
5.4.3	Interogativní	32
5.4.4	Komisivní	32
5.4.5	Permisivní a koncesivní.....	32
5.4.6	Varovací.....	32
5.4.7	Expresivní a satisfaktivní	32
5.4.8	Deklarativní	33
6	Dialog	34

6.1	Volný konstituční dialog.....	34
6.1.1	Komunikace dětí s různými komunikačními partnery	35
PRAKTICKÁ ČÁST		36
7	Cíl	36
7.1	Metodologie	36
7.2	Charakteristika subjektů	37
7.3	Realizace	38
7.4	Analýza transkriptů.....	41
7.4.1	Transkript č. 1	41
7.4.2	Transkript č. 2.....	48
7.4.3	Transkript č. 3.....	54
7.4.4	Transkript č. 4.....	60
7.4.5	Transkript č. 5.....	65
7.4.6	Transkript č. 6.....	72
Shrnutí		78
Závěr.....		84
Seznam použitých informačních zdrojů		85
Seznam tabulek.....		87
Seznam grafů		88

Úvod

„Jazyk se formuje a brousí gramatikou, rétorikou a poetikou.“

(J. A. Komenský, 2007, s. 37)

Komunikace je u lidí nezpochybnitelnou součástí každodenního života. Je využívána k přenosu informací, k sociálnímu rozvoji jedince, potažmo k začlenění do společnosti a v neposlední řadě i k dorozumívání. Jazyku, slovní zásobě a gramatice je nutné věnovat patřičnou pozornost, jelikož se nejvíce rozvíjí v předškolním věku jedince. Nejvyšší úroveň komunikace patří výhradně člověku a odlišuje ho tak od ostatních živočichů. Předškolní věk se řadí mezi nejdůležitější období lidského života, kdy se utváří osobnost každého z nás. Nedílnou součástí tohoto období je rozvoj komunikačních dovedností.

Tématem mé diplomové práce je analýza druhů komunikačních funkcí výpovědi v dialogu předškolních dětí. Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, které druhy komunikačních funkcí výpovědi dětí předškolního věku primárně využívají. Výzkumné otázky se zabývají obecně četností jednotlivých komunikačních funkcí výpovědi v dialogu, či zastoupením komunikačních výpovědí vzhledem k věku zkoumaných subjektů.

První část diplomové práce se zaměřuje na teoretické základy potřebné pro analýzu komunikačních funkcí výpovědi. V teoretické části se především zabývám vymezením komunikačních dovedností uvedených v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání, dále jen RVP PV. Uvedený dokument je základní pedagogický dokument, tvořící závazný rámec pro tvorbu školních vzdělávacích programů. Cílem RVP PV je řízený rozvoj dítěte, jeho schopností a dovedností, osvojení si základů hodnot a získání osobní samostatnosti. Dále se zabývám uvedením do problematiky typů komunikačních funkcí výpovědi. Rovněž se věnuji ontogenezi vývoje řeči či jazykovým rovinám.

Praktickou část tvoří kvalitativní výzkumné šetření. Subjekty výzkumného šetření jsou děti předškolního věku. Jednotlivým subjektům vytvořím za pomoci jejich rodičů osobní anamnézu, která se zejména týká jazykového vývoje těchto jedinců. Výzkumné šetření probíhá formou strukturovaného pozorování předškolních dětí při spontánní hře.

Děti si za souhlasu rodičů nahrávám na diktafon. Do volné hry předškolních dětí nijak nezasahuji. Dialogy předškolních dětí následně analyzuji pomocí transkripce CHAT,

což je ortografická transkripce. Zaměřím se na frekvenci jednotlivých komunikačních funkcí ve výpovědi s ohledem na věk subjektů. Výsledná data porovnáám s výsledky dosavadních výzkumů v ČR i v zahraničí, a to především na Slovensku.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Dítě předškolního věku

V širším smyslu slova se předškolním věkem nazývá období od narození až po vstup do základní školy. Takto rozsáhlé pojetí nabývá skutečného významu při plánování výchovných a sociálních opatření před nástupem do povinného školní vzdělávání. Toto pojetí má i své problematické aspekty, čímž je myšleno, že vývojové potřeby např. batolat jsou jiné, než potřeby dětí mezi třetím a šestým rokem. V užším slova smyslu je předškolní období označováno „věkem mateřské školy“, dále jen MŠ. Bereme však v potaz, že mnoho dětí do MŠ nedochází každý den. Náhradou za MŠ je dětem rodinná výchova, na které předškolní vzdělávání cíleně staví a podporuje k dalšímu rozvoji dětí (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Dle Bednářové a Šmardové (2006) patří vstup do mateřské školy k zásadnímu období v životě každého jedince. Nástupem do MŠ začínají dětem předškolního věku nové povinnosti, normy, pravidla a zvyšuje se jejich zájem o sociální kontakt s vrstevníky, z čehož vyplývá prvotní vytváření mezilidských vztahů, které zatím probíhalo výhradně v úzkém okruhu rodiny.

Naproti tomu autorky Vágnerová a Lisá (2021) ve své publikaci uvádějí, že předškolní období trvá od 3 až do 6-7 let. Závěr této konkrétní fáze nelze zcela určit jen skrze fyzický věk. Dalším faktorem je úroveň sociálních dovedností a nástup do základní školy. Děti v předškolním věku si příznačně stabilizují vlastní pozice a diferencují si vztah k okolnímu světu. K seznámení se světem dětem napomáhá představivost, která je pro předškolní věk charakteristická jako intuitivní uvažování, které je prozatím omezeno logickým uvažováním. Představy si dítě upravuje prostřednictvím vlastního poznání a aktuální potřeby. Převažuje dětský egocentrismus, který působí na komunikaci i uvažování, dítě trvá na svém pohledu na svět, který mu zajišťuje určitou podobu jistoty.

Rovněž Hoskocová (2006) ve své knize poukazuje na věk dětí předškolního věku, trvající od tří do šesti let. Hranice šesti let je spíše orientační. Šestileté děti, docházející do základní školy, již nejsou zahrnuty mezi předškolní. Děti předškolního věku se nepřipravují pouze na základní vzdělání, ale souběžně se připravují na následující dospělý život.

Všichni uvedení autoři souhlasí s tím, že dítě se nachází v předškolním věku od 3 až do 6-7 let. V předškolním období děti většinou docházejí do mateřské školy, nebo se vzdělávají v domácím prostředí. MŠ má za úkol pouze doplňovat rodinnou výchovu, nikoliv ji zcela nahrazovat. Během předškolního období dochází ke zdokonalování dětí v mnoha oblastech najednou, např. v sociální oblasti z hlediska vrstevníků či pedagogické autority.

1.1 Charakteristika období předškolního věku

Níže uvedená podkapitola se soustředí na ontogenezi fyzického či psychického vývoje. Zaměřuje se však nejvíce na oblasti, které ovlivňují dítě z hlediska komunikace jako celku. Ve fyzickém vývoji upozorňuji na komunikační motoriku, oromotoriku i logomotoriku. Z hlediska psychického vývoje je kladen důraz zejména na kognitivní schopnosti, tj. paměť, fantazii, myšlení či socializaci.

1.1.1 Fyzický vývoj z hlediska komunikace

Komunikační motorika vychází podle Vyskotové a Macháčkové (2013) z jemné motoriky. V průběhu vývoje člověka i s postupnou specializací funkcí vznikla komunikační motorika. Dochází k participaci na jemných a přesných pohybových sekvencích, které vedou k dorozumívání. Prostředkem k přenosu informací mezi dvěma a více jedinci může dojít prostřednictvím verbální či neverbální cesty. Cílem neverbální komunikace je především posílit mluvený projev, nebo jej kompenzovat v případě, že se mluvenou řečí není možno z různých příčin domluvit. Prostřednictvím držení těla, mimiky, gest a různých dalších projevů dáváme najevo emoce. K neverbální komunikaci využíváme jak koordinaci mimiky, tak i svalů z horních končetin, tj. akrálních částí, k podpoře celého posturálního systému.

Motorika je všeobecná fyzická schopnost organismu jedince. Vytváří se skrze pohyby, které nijak nelze ovlivňovat vůlí. Dále sem řadíme pohyby volní a expresivní (Průcha, 2013). Všeobecně lze tvrdit, že pokud dítě postihuje opožděný či narušený vývoj jemné nebo hrubé motoriky, dochází k obvykle k obtížím v přirozeném vývoji řeči (Bednářová & Šmardová, 2015).

Hrubá motorika se významně podílí na vývoji řeči z hlediska lezení, sezení a chození. Vertikální poloha je pro komunikaci optimální. Za pomoci pohybu si dítě zvětšuje akční radius okolo sebe. Samovolně se tedy dítě vydá za poznáním, např. manipuluje i osahává

s předměty v okolí. Při nástupu období jednoho roku, kdy dítě začíná chodit, se rozvíjí nejvíce aktivní slovní zásoba (Bednářová & Šmardová, 2015).

Jemná motorika má takéž podstatnou roli pro ontogenezi řeči. Obzvláště z hlediska uchopování předmětů i obratnosti horních končetin (Bednářová & Šmardová, 2015).

Oromotorika pochází ze dvou latinských slov, tj. oris a motorika. Výraz oris označuje pojmenování úst a slovo motorika vyjadřuje pohyb. Oromotorika je tedy pohyb mluvních orgánů díky svalstvu v orofaciální oblasti (Vyskotová & Macháčková, 2013). Elementární základy motoriky mluvních orgánů vznikají již v prenatálním období. Jedná se zvláště o vyšpulování rtů, cucání palce či škytání (Bednářová & Šmardová, 2015). Oromotorika má vliv z pravidla při polykací či žvýkací funkci, špulení rtů, sání a dalších motorických aktivitách. Úzce se pojí s mimikou a logomotorikou (Vyskotová & Macháčková, 2013).

Logomotorika vychází z řeckého slova logos, což znamená řeč. Jedná se o pohybovou aktivitu mluvních orgánů při vytváření hlásek pohyby mluvidel během verbální komunikace. Klíčové postavení zde hrají bezesporu svaly v oblasti úst. Mluvidla vytvářejí během řeči rychlou posloupnost pohybů, které se buď prolínají nebo na sebe řetězově navazují. Svou funkci představuje výdech či nádech s napnutím vazů hlasivek, rovněž také pořadí v zapojení hlasivkových nervů a v napětí patrových, hrdelních či tvářových svalů. Vliv má takéž souhra s funkcí rtů i jazyka s gestikou a mimikou. Při správné artikulaci jedinec úmyslně volí rezonanci vzduchových sloupců v dutině hrudní, ústní i nosohltanové prostřednictvím striktně daného umístění mluvidel, tj. jazyka, rtů, patra a zubů (Vyskotová & Macháčková, 2013)

2 Komunikační kompetence

V této kapitole jsou vymezeny pojmy jako je komunikace a komunikační kompetence. Na komunikační kompetence bude brán zřetel i vzhledem k jejich vymezení v RVP PV (2021).

Komunikace je schopnost, která každého jedince neustále provází. Komunikační dovednosti jako takové napomáhají k udržování mezilidských vztahů a řešení nastalých komplikací během celého života. Tato skutečnost se týká jak dospělých osob, tak i dětí. Elementární základy pro ideální komunikaci se tvoří již od začátku vývoje jedince. Komunikační proces se vyvíjí po celý život jedince (Bytešníková, 2012).

Komunikační kompetence je „*Soubor jazykových znalostí a dovedností umožňujících mluvčímu realizovat různé komunikační potřeby, a to přiměřeně k situaci, charakteristikách posluchačů aj. Zahnuje též uplatňování sociokulturních pravidel komunikace (tzv. řečová etiketa).*“ (Průcha, 2013, s. 131).

Předškolní děti by po absolvování MŠ měly bez překážek zvládnout např. formulovat své myšlenky, umět naslouchat, využívat verbální i neverbální komunikaci a umět komplexně využívat komunikačních prostředků (RVP PV, 2021). Stejného názoru je i Průcha (2011), který poukazuje na komunikační kompetence jako na znalosti, které předškolní děti mají umět zásluhou institucionálního vzdělávání. Kocurová (2002) ve své publikaci uvádí, že komunikační kompetence je schopnost užívat jazykové prostředky ve skutečných situacích komunikačního kontextu i účelu. Podle Průchy (2011) komunikační kompetence získá každé intaktní dítě.

Langmeier a Krejčířová (2006) uvádějí, že komunikační schopnosti se u dětí při nástupu do MŠ a po jejím ukončení významně posouvají vpřed. Řečový projev tříletého dítěte není ještě dokonalý, což se týká hlavně výslovnosti jednotlivých hlásek. Jedinec hlásky vyslovuje buď nepřesně, nebo je zcela vynechává. Dává najevo svůj zájem o básně, písně a celkovou komunikaci. V průběhu čtvrtého a pátého roku se komunikační schopnosti zcela zdokonalí. Při zahájení povinné školní docházky vady v řeči vymizí samovolně, nebo za podpory logopeda.

Všichni výše uvedení autoři se shodují, že komunikační kompetence se rozvíjejí po celý život člověka. V praxi jsem se setkala s předškolními dětmi, které již měly rozvinuté

komunikační schopnosti, avšak výslovnost některých hlásek např. l, ř, ž, š, č apod. nebyla příliš přesná. Komunikační dovednosti dětí předškolního věku velmi závisí na prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, množství komunikačních podnětů, kterým je vystavováno. Jestliže dítě tyto potřebné podmínky nemá, je u něj větší náchylnost k vadám řeči, např. opožděnému vývoji řeči.

2.1 Pojetí komunikačních schopností vzhledem k RVP PV

Níže uvedená podkapitola se věnuje, komunikačním schopnostem, které jsou součástí RVP PV (2021). Poukazují na klíčové kompetence i vzdělávací oblasti s přihlédnutím ke svým poznatkům o komunikaci.

RVP PV (2021) obsahuje klíčové kompetence, které tvoří oblasti předpokládaných dovedností, postojů, schopností, vědomostí a hodnot. Už v předškolním věku dochází k vytvoření elementárních základů klíčových kompetencí, které jsou důležité pro další vzdělávání, ale rovněž pro celoživotní vzdělávání. Nedostatečné základy klíčových kompetencí mohou děti zbytečně znevýhodňovat. Klíčové kompetence poukazují na výstupy, tj. co by dítě mělo zvládnout po ukončení předškolního vzdělávání.

Mezi klíčové kompetence řadíme:

1. kompetence k učení
2. kompetence k řešení problémů
3. kompetence komunikativní
4. kompetence sociální a personální
5. kompetence činnostní a občanské

U kompetence komunikativní RVP PV (2021) poukazuje na nezbytnost ovládnutí verbální i neverbální komunikace. Do verbální komunikace řadíme ovládnutí řeči jako takové, formulaci ve větách, vnímání rozdílů mezi cizími jazyky a možnost se cizí jazyky naučit, samovolné sdělování myšlenek, tvorbu otázek a odpovědí, porozumění slyšenému slovu, vedení smysluplného dialogu, komunikaci bez ostychu s dospělými, sdělování svých zážitků, citů a nálad. Pod neverbální komunikací je naopak zařazena veškerá mimoslovní komunikace, tzv. řeč těla. Vzdělávacích obsah předškolního vzdělávání je zorganizován do pěti oblastí.

„Čím úplnější a dokonalejší bude propojení všech oblastí vzdělávání, a zároveň i podmínek, za kterých probíhá, tím bude vzdělávání přirozenější, účinnější a hodnotnější“ (RVP PV, 2021, s. 14).

Tyto vzdělávací oblasti se dělí na: Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika, Dítě a ten druhý, Dítě a společnost a Dítě a svět (RVP PV, 2021).

Oblast Dítě a jeho psychika se dále rozděluje na podoblasti jazyk a řeč, poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace a sebepojetí, city a vůle (RVP PV, 2021).

Kapitola jazyk a řeč začíná dílčími vzdělávacími cíli, tzn. co pedagog u dětí podporuje. Příklady cílů jsou např. rozvoj jazykových, řečových schopností i v mluveném projevu, vnímání, porozumění, rozvoj komunikačních schopností jako takových neverbálních i verbálních. K osvojení těchto všech aspektů pedagog nabízí artikulační, sluchové a rytmické hry, řečové a slovní hádanky, hry se slovy a vokální činnosti. Pedagog dále u dětí předškolního věku v rámci vzdělávací nabídky povzbuzuje k individuálním či skupinovým dialogům. Konverzace probíhají na nejrůznější téma např. převyprávění příběhů, zážitků, vyprávění podle skutečnosti i na základě obrazového materiálu, nebo dle fantazie dětí. Očekávané výstupy se charakterizují tím, co by dítě v závěru předškolního období mělo být schopné dokázat. K základním pilířům patří schopnost správně vyslovovat, tempo a intonace řeči, ovládnutí dechu a vyjadřovat se bez omluvní opory. Mezi klíčové dovednosti, které děti ovlivňují po celou dobu života, je vedení rozhovoru. Dále umět naslouchat druhým, vnímat řečníka i obsah sdělení případně se doptat na upřesňující informace, dokázat formulovat otázky, verbálně či neverbálně odpovídat a vést dialog (RVP PV 2021).

RVP PV poukazuje na kladení důrazu v komunikačních kompetencích. Ze vzdělávacích oblastí se dozvíme, co u dětí rozvíjet, jakým způsobem a co by mělo dítě po pedagogickém působení v MŠ samostatně zvládnout.

3 Řeč

Následující kapitola se věnuje charakteristice řeči i vývoji řeči z pohledu různých autorů. Dále se zabývá různými stádii vývoje řeči.

Řeč je označením schopnosti, která je předurčena pouze lidskému jedinci. Rozvoj řeči je úzce vázán na rozmach myšlení (Kutálková, 2010). Dětská řeč je zkoumaná sama o sobě i sama pro sebe. Jde o jednoznačné hledisko, které přihlíží na vyjadřující se osobu, jako kdyby hovořila jako jediná. Nahlížíme na zmíněnou komunikaci jako na monolog. Jádrem řeči formuje vztah mezi posluchačem a mluvčím, kteří si momentálně sdělují informace (Slamová Cazacová, 1966). Autorky Bednářová i Šmardová (2015) dále doplňují, že řeč jako taková má pro ontogenezi dítěte a jeho působení ve školských zařízeních neobyčejnou důležitost. Zprostředkovává myšlení, zvyšuje kvalitu poznání a v neposlední řadě napomáhá k učení. Sociální hledisko je dalším nezanedbatelným aspektem řeči. Řeč napomáhá jak k dorozumění, tak i k vytvoření sociálních vztahů. U předškolního dítěte jsou komunikační schopnosti vyvrcholením dlouholetého učení i zrání, které je závislé na motorice, vnímání a sociálním prostředí.

3.1 Charakteristika vývoje řeči

Autorka Kejklíčková (2016) ve své knize poukazuje na řeč, která se rozvíjí okamžitě po narození zdravého člověka. Vývoj řeči samovolně doprovází jedince až do dospělosti. Lidská řeč by se bez evolučního vývoje lidských jedinců příliš neproměňovala. Během lidského vývoje docházelo ke transformacím anatomie, velikosti mozku, fyziologie, chůzi po dvou končetinách až po vzrůstající používání jednoduchých řečových signálů. Průcha (2011) poukazuje na počátky řeči již od prenatálního období, nikoli až od narození dítěte.

3.1.1 Ontogenetický vývoj řeči

Ontogenetický vývoj se odehrává již v prvním vývojovém stádiu plodu. Do vývoje plodu se reprodukuje hlavní anatomické změny, které jsou ovlivněny zejména dědičností. Během dvanáctého týdne gravidity dochází k vývoji vnitřního ucha. Kolem dvacátého týdne plod začíná zaznamenávat zvuky z okolí. Zvuky z okolí jsou však tlumeny břišní stěnou matky a plodovou vodou (Kejklíčková, 2016). Avšak Chejnová (2016) poukazuje na skutečnost, že jsou vnímány hlavně prozodické faktory, jako je rytmus a intonace.

Bednářová a Šmardová (2015) uvádějí ve své publikaci, že z hlediska ontogenetického je vývoj řeči ovlivněn především motorikou, vnímáním a sociálním prostředím.

Dle Průchy (2011) je prokázáno, že již během prenatálního období vzniká prvotní komunikace mezi matkou a nenarozeným dítětem. Výzkumy ze zahraničí poukazují na skutečnost, že plod v šestém měsíci těhotenství projevuje reakce na zvukové signály, např. hlas jeho matky či hudební skladbu. Autoři také tvrdí, že plod je schopný již v prenatálním období rozlišit lidský hlas a tento prožitek může ulehčit vnímání řeči dítěte hned po narození. Stejně jako Chejnová (2016) upozorňuje na metodu nenutričního sání, která prokazuje, že si dítě osvojuje informace o řeči již v děloze.

Období křiku

Bytešníková (2012) i Kejklíčková (2016) se shodují, že počátek řeči začíná prvotním křikem novorozence, poukazují na první nádech dítěte a značně očekávaný křik. U kojence se během šestého týdne křik začíná měnit v podoby nespokojenosti. Podle Průchy (2011) dítě okamžitě po narození přichází do kontaktu se zvuky lidské řeči, které prozatím nikdy přímo neslyšelo. Nyní se setkává s rozlišnými melodiemi lidských hlasů a také s prvotními dotyky, které jsou doprovázeny zvukovými podněty. Všechny tyto aspekty lze komplexně pojmenovat jako počáteční jazykový input.

Období broukání

Kejklíčková (2016) i Bytešníková (2012) se rovněž shodují, že po období křiku následuje období broukání. Toto období začíná okolo 2.- 4.měsíce po narození dítěte. Dítě již dokáže vyjádřit svou emoční stránku. Matka je v tomto věku schopná rozpoznat, že si dítě brouká spokojeně (Kejklíčková, 2016). Broukání se vyskytuje i u neslyšících dětí. V první řadě se dítě vyjadřuje za pomoci zvuků samohláskových, později souhláskových a nakonec retných.

Období žvatlání

Autorka Bytešníková (2012) rozděluje žvatlání do dvou skupin na pudové a napodobivé, na rozdíl od Kejklíčkové (2016), která pojem žvatlání více nerozčleňuje. Chejnová (2016) období žvatlání i broukání řadí do předjazykové fáze.

Pudové žvatlání se většinou označuje jako „hra s mluvidly“. Mluvními orgány dítě vytváří obdobné pohyby jako při stravování, které navíc obohacuje hlasovým doprovodem. Dle autorky napodobující žvatlání nastupuje během 6. - 8. měsíce od narození dítěte. V první řadě dítě začíná imitovat zvuky z jeho okolí. Nově při napodobujícím žvatlání dochází k vědomé sluchové i zrakové regulaci. Napodobit hlásku není pro kojence snadné, musí se velmi soustředit a hlásku několikrát opakovat (Bytešníková, 2012).

Kejklíčková (2016) na rozdíl od Bytešníkové (2012) tvrdí, že žvatlání začíná kolem 4. měsíce a končí 6. měsícem od narození dítěte. Hlas je tvořen buď expiračně, tj. při výdechu, nebo inspiračně, tedy při nádechu.

Období opakování

V tomto období se dítě snaží interpretovat zvuky, které samo vydává, nebo zvuky z jeho nejbližšího okolí. Nastává doba reprodukce stejných zvuků a slabik, tj. „mama, lala, koko“. Dále začíná dítě při svém hlasovém projevu vnímat i zrakové podněty, na které posléze reaguje. Zásluhou prvotních osvojených zvukových projevů se začne dítě od matky formovat podle slyšené řeči a upevňuje si zvukové stereotypy pro skladbu řeči v mateřském jazyce (Kejklíčková, 2016).

Období porozumění

Během 10. až 12. měsíce života dítěte se ukazuje prokazatelná verbální komunikace mezi dospělým a dítětem. Jako první se objevuje na straně dítěte porozumění verbální komunikaci. Děti často znají významy mnoha slov o mnoho měsíců předtím, než je začnou samostatně reprodukovat (Průcha, 2011). V rámci tohoto období si můžeme všimnout počátků pasivní slovní zásoby, u které nelze mluvit jako o rozumění jako takovém (Bytešníková, 2012).

Kolem 9. měsíce dítě využívá ke komunikaci první gesta. V tomto věku dětem postačuje komunikace skrze gesta, když k němu dospělá osoba hovoří (Chejnová, 2016). Přibližně okolo prvního roku nastává začátek vlastního vývoje řeči v pravém slova smyslu (Bytešníková, 2012).

Chejnová (2016) ve své publikaci uvádí, že klíčovým rozhraním pro počátek komunikace mluvené jsou tři roky. Mezi 18. a 24. měsícem obvykle děti produkují dvouslovná i víceslovná větná spojení.

3.2 Faktory ovlivňující vývoj řeči

Tato podkapitola poukazuje na faktory, které mohou pozitivně i negativně ovlivnit úplný vývoj řeči.

Nabývání řeči je dlouhodobý a komplikovaný proces. V průběhu jejího vývoje dochází k proměnám faktorů, které ovlivňují osvojení mateřského jazyka dítětem. Elementárními faktory působícími na nabývání jazyka jsou z větší části věk a ovlivnění dítěte jeho okolím, tj. místem kde dítě žije (Saicová Římalová, 2016).

Bytešnicková (2012) ve své publikaci prezentuje nezbytnost odstraňování překážek pro rozvoj řeči dítěte, zejména těch, které by mohly negativně ovlivnit celý vývoj řeči. Posláním dospělých jedinců je vytvořit adekvátní prostředí, v němž se dítě bude optimálně řečově rozvíjet. Během vývoje řeči se dítě může setkat s nástrahami, které mohou nepříznivě působit na úroveň komunikačních kompetencí. Do negativních faktorů spadají zdravotní problémy, odchylky ve vývoji, přístup rodičů a okolí k dítěti. Kejklíčková (2016) uvádí další vlivy ovlivňující vývoj řeči. Do rizikových faktorů řadí poruchy mluvidel, sluchu, intelektu, různá onemocnění centrálního nervového systému, motoriky, nedostatek mluvních vzorů či impulzů.

3.3 Jazykové roviny

Řeč předškolního dítěte by se měla rozvíjet ve všech rovinách rovnoměrně. Jedná se o tyto základní jazykové roviny:

- Foneticko-fonologická, tj. zvuková stránka řeči
- Lexikárně-sématická, tj. obsahová stránka řeči
- morfologická-syntaktická, tj. gramatická stránka řeči
- pragmatická-rovina sociálního uplatnění a sociální aplikace

3.3.1 Foneticko-fonologická rovina

Náplní foneticko-fonologické roviny jsou zvukové stránky mluveného projevu. Do základních veličin uvedené roviny patří hlásky, tzv. fonémy (Bytešníková, 2012). Způsobnost pro rozlišení hlásek „materštiny“ od zvuků z okolí se začíná rozvíjet, když je dítě ještě v kojeneckém věku. Rozlišení sluchové je podstatné z hlediska výslovnosti. Nejdříve dítě potřebuje umět rozlišovat jednotlivé hlásky a vnímat rozdíl mezi nimi (Bednářová & Šmardová, 2015).

Tolerance vadné výslovnosti hlásek je do pěti let, kdy se jako nejčastější důvody uvádějí fyziologické. Pokud se výslovnost nezlepší do 5 let, je vhodné s dítětem navštívit odborníka, který napomůže k vyvolání správné výslovnosti (Bednářová & Šmardová, 2015).

Děti mající svoji verbální komunikaci intaktní na příslušné úrovni, bez obtíží komunikují se svým nejbližším okolím. U dětí, které mají nedostatky ve foneticko-fonologické rovině, dochází k obtížnější vzájemné komunikaci. Mluví s defektní výslovností na sebe upoutává pozornost posluchače a velmi často se stává, že posluchač vnímá pouze deficit ve výslovnosti, aniž by se soustředil na obsah jejich vzájemné komunikace (Bytešníková, 2012).

Obvykle si neuvědomujeme komplikovanost jednotlivých pohybů mluvidel, jakými rozdílnými způsoby musí být dutina ústní přizpůsobována, aby vznikly jednotlivé fonémy (Bytešníková, 2012).

Z hlediska diagnostického je třeba se zaměřit na pořadí fixace hlásek. V první řadě dochází k fixaci vokálů, tj. samohlásek. Mezi první upevněný vokál u dětí patří „a“, protože je ho možno snadno napodobit (Bytešníková, 2012). S tímto tvrzením souhlasí i Klenková (2006), děti si primárně v řeči osvojují samohlásky. Dále si v dětské řeči děti osvojují souhlásky neboli konsonanty, které se rozdělují na závěrové, polozávěrové, úžinové jednoduché a úžinové s neobvyklým způsobem tvoření.

Bytešníková (2012) uvádí, že před vstupem do základní školy by dítě mělo ovládat správnou výslovnost všech hlásek. V mateřských školách se zařazují během denního programu dechová a fonační cvičení, zpěv, rytmická cvičení, říkanky a básničky, které taktéž

pozitivně přispívají k rozvoji foneticko-fonologické roviny. Na druhou stranu podle Bednářové a Šmardové (2015) k osvojení všech hlásek dochází až okolo 6.-8. roku.

3.3.2 Lexikálně-sémantická rovina

Lexikálně-sémantická rovina obsahuje aktivní a pasivní slovní zásobu, úroveň zobecňování a různé definice pojmů. Lexikologie zahrnuje slovní zásobu z hlediska celku. Jednotkou elementárního lexikálního systému je slovo neboli lexém. (Bytešnicková, 2012).

Klenková (2006) ve své publikaci definuje počátek slovní zásoby, která vzniká okolo 10. měsíce, kdy dítě začne rozumět řeči jako takové. Ve 12 měsících dítě pozvolna užívá svá první slova, čímž si rozšiřuje svoji aktivní slovní zásobu. Před prvním rokem se dítě dorozumívá spíše gesty, mimikou či křikem spojeným s pláčem. Mezi první slova řadíme např. haf, haf, což v řeči dětí znamená zvíře, které má čtyři nohy a je chlupaté. Slova jsou chápána velmi všeobecně.

V další fázi vývoje řeči jako takové dítě prochází obdobím tzv. prvních a druhých otázek. Kolem jednoho a půl roku se dítě táže na otázky např. „Co to je?“, „Kdo to je?“, „Kde je?“ Pro období tří let jsou naopak typické otázky typu: „Proč?“ nebo „Kdy?“ (Bytešnicková, 2012).

Slovní zásoba je individuální u každého dítěte, rozrůstá se samovolně nerovnoměrným způsobem, přitom mezi jednotlivými dětmi jsou značné odlišnosti. Před vstupem do základní školy by dítě mělo být schopno správně používat synonyma, homonyma, antonyma, nadřazené pojmy i podřazené pojmy (Bytešnicková, 2012). Dle Bednářové a Šmardové (2015) se do této zmiňované roviny řadí navíc obecná úroveň vyjadřování, tj. aktivní slovní zásoba, popis obrázku i pochopení používání slov nadřazených.

3.3.3 Morfologicko-syntaktická rovina

Morfologicko-syntaktická rovina spočívá v uplatnění gramatických pravidel ve verbálním projevu, správnosti slov, či vět, rodu, slovosledu, pádu a čísla. Gramatické hledisko lze zkoumat okolo prvního roku dítěte, kdy přichází vlastní vývoj řeči. Transfer je charakteristický pro vývoj gramatiky, kde se jedná o přenos mluvního vzorce na řeč ve shodné situaci. V rámci vývoje gramatiky dítě nejprve imituje své mluvní vzory v rodině.

Dále se pokouší napodobovat a zároveň přenést slyšené slovo na to, co se snaží samo vyjádřit. Prvotně mluva dětí neobsahuje veškeré slovní druhy (Bytešníková, 2012).

Dle Klenkové (2006) první vyřčená slova zastupují funkce celých vět. Neustálou reprodukcí slabik vznikají prvotní slova, která jsou neohebná, nedají se časovat ani skloňovat. Jsou vyřčena většinou v 1. pádu u podstatných jmen a u sloves v infinitivu nebo jsou slova v podobě způsobu rozkazovacího. V rámci morfologie dítě využívá nejprve podstatná jména a až později slovesa. Během 2. – 3. roku dochází k užívání přídavných jmen nebo i zájmen, a to především osobních. Následně dítě užívá v běžné mluvě předložky, číslovky a spojky. Po 4. roce zpravidla dítě aktivně ovládá všechny slovní druhy. S tímto tvrzením souhlasí i Bednářová a Šmardová (2015). Dále doplňují, že pokud dítě nevyužívá jednotlivá gramatická pravidla zcela správně, pravděpodobně by u něj mohlo upozorňovat na odchylku v mentálním vývoji.

3.3.4 Pragmatická rovina

U pragmatické roviny věnujeme pozornost především schopnostem dítěte formulovat různé komunikační záměry. Při komunikaci si všímáme několika hledisek. Obzvláště sledujeme schopnosti dítěte aktivně se podílet na konverzaci, respektovat pravidla dialogu, adekvátně odpovídat na neverbální komunikaci i schopnost neodklánět se od předmětu v rozhovoru. K méně podstatným schopnostem patří aktivní využívání neverbální komunikace. Pragmatická jazyková rovina je založena na základu vybudování psychologických a sociálních způsobů komunikace, vyjadřuje intaktní uplatňování jazyka z hlediska společenského kontextu (Bytešníková, 2012).

Klenková (2006) doplňuje, že v rámci pragmatické roviny se využívá obzvláště sociální aplikace, tj. využívání sociálních komunikačních schopností, u kterých jsou rozhodující psychologické a sociální aspekty.

Potenciální projevy nevyzrálosti jsou dle Bednářové a Šmardové (2015) např. chyby v porozumění řeči, diametrální rozdíl mezi aktivní a pasivní slovní zásobou, využívání pouze vět jednoduchých. Problematické bývá i zapamatování si básní a písní. Pospíšilová (2007) ve své knize poukazuje na značný rozdíl mezi aktivní a pasivní slovní zásobou. Aktivní slovní zásoba je soubor slov, která jedinec užívá při běžné mluvě. Naopak pasivní slovní

zásoba je tvořena množstvím slov, které jedinec zná, ale nevyužívá je při své mluvě. Pasivní slovní zásoba je samozřejmě mnohem vyšší než aktivní slovní zásoba.

Bytešníková (2012) dále uvádí, že při vývoji pragmatické stránky jazyka je potřeba všimnout si tří elementárních oblastí:

- rozvoj komunikačních funkcí
- porozumění vzájemných interakcí
- odpovědi na vyplývající komunikaci

Komunikační funkce je prvním aspektem komunikace a cílí na vyřčení úmyslů, jako jsou žádost, neverbální komunikace či pozdrav. Porozumění sdělení je druhý aspekt komunikace, který si všimá, jak dítě reaguje na komunikaci jedinců v jeho okolí.

Aktivní podílení na interakci při konverzaci je posledním aspektem komunikace. V raném vývoji jedince se utváří vzájemné působení mezi pečující osobou, převážně matkou. Pozornost dítěte se matka snaží upoutat tím, že vchází do jeho zorného pole a komunikaci doplňuje neverbální komunikací vhodnými pohybovými projevy, např. tleskáním, klepáním atd (Bytešníková, 2012).

Již dítě v předškolním věku by mělo být schopné se orientovat v okruhu běžného dialogu, ale také rozlišit výklad, nebo pochopit posloupnost pohádek či příběhů. Úměrně svému věku by dítě mělo umět sdělovat své pocity, myšlenky a popsat děj. Dítě se při konverzaci s jinými jedinci učí naplňovat elementární pravidla komunikace, např. naslouchat, setrvat, než jedinec domluví, odpovědět na dotaz. Jedinec, který si neosvojí adekvátním způsobem pragmatickou rovinu, mívá obtíže s osvojením si psaní i čtení (Bednářová & Šmardová, 2015).

3.4 Konstruování gramatické kompetence

Dle Průchy (2011) se označením gramatická kompetence nazývá souhrn dovedností a znalostí, které se vztahují ke gramatickému systému příslušného jazyka, tzn. předně syntaxe i tvarosloví. Nepochybně tatož neuvědomělá kompetence zahrnuje nejen znalost gramatických prostředků, nýbrž i uvědomění si norem a jejich užívání při komunikaci. Nejvhodnějším způsobem k osvojení gramatiky je u dětí systematická komunikace.

Saicová Římalová (2016) poukazuje na fakt, že nabývání gramatiky souvisí jak s produkcí, tak i s reprodukcí. Teoretické poznatky o nabývání gramatiky jako takové lze rozdělit na nativistické a konstruktivistické.

Nativistický přístup

Klade důraz na osvojování si skladby a vnímání jazyka složeného ze syntaktického a morfologického modulu. Tento přístup je založen na osvojení gramatiky v podobě vrozených principů a vrozených parametrů. Do vrozených principů můžeme zařadit slovní druhy, větné členy a funkční kategorie. U vrozených parametrů si všímáme obvykle kritéria, které určuje pozici jména a členů, které je rozvíjejí (Saicová Římalová, 2016).

Konstruktivistický přístup

Poukazuje na schopnost dítěte si při kontaktu s jazykem osvojit jeho obecné a složité konstrukce. Za konstrukci se považují jednotlivá slova a větné struktury. Za podstatné se v konstruktivistickém přístupu pokládá, že jednotlivá jazyková konstrukce je většinou spojena s významem nebo funkcí, např. pragmatickou, komunikační (Saicová Římalová, 2016).

3.4.1 Osvojování morfologie

Chejnová (2016) uvádí, že se osvojování morfologie rozlišuje do tří stadií na období pre-morfologické, protomorfologické a období modularizované morfologie. V období pre-morfologickém dítě ještě nepoužívá morfologické kategorie. Substantiva formuluje nejběžněji v 1. pádu čísla jednotného. Verbum vyjadřuje většinou ve 3. osobě čísla jednotného nebo v podobě infinitivu.

Během období protomorfologického již dítě využívá v aktivní míře gramatický systém. U substantiv dochází k užívání dalších tvarů pádů. Jednotné číslo je dětmi přijímáno dříve než množné číslo. Také u sloves začne dítě uplatňovat i další tvary. V závěrečném období modularizované morfologie dítě již využívá grafický gramatický systém, který připomíná dospělé vzory, a chápe podstatnou část gramatických kategorií (Chejnová, 2016)

3.4.2 Osvojování syntaxe

V dětské řeči se začne syntaxe objevovat, když se k prvním vyřčeným slovům doplní slova další. Vzniknou tzv. kombinace slov, které označují jisté syntaktické vztahy. Okolo

15. - 19. měsíce dochází k projevu např. „auto tú“, což v dětské řeči znamená auto trúbí. Syntaktické struktury nabývají na významu během 2. – 3. roku, kdy dítě zvyšuje počet užitých slov ve větě (Saicová Římalová, 2016)

Poslední oblastí syntaxe, kterou se dítě naučí ve větách používat, jsou spojky. Z hlediska větných celků si dítě nejprve osvojí věty jednoduché a později přechází na souvětí (Chejnová, 2016).

3.5 Konstruování lexikální kompetence

Dle Průchy (2011) je osvojení jazyka u dětí viditelnější než vývoj gramatické stránky. Rodiče si uvědomují rozšíření dalších slov v aktivní i pasivní slovní zásobě. Saicová Římalová (2016) poukazuje u sémantiky na důležitost sémantiky lexikální, tj. osvojování si významů slov. Ve výzkumech sémantiky u dětské řeči je náročnější situace, protože dětské významy se mohou odlišovat od skutečných významů.

Průcha (2011) uvádí, že vývoj lexika se stal námětem nespočtu výzkumů. Prvotní výzkumy probíhaly před více než sto lety. V odlišných zemích a v různých jazycích byly vytvářeny deníky do kterých se zapisovala slova, která děti v daném období používaly. Během posledních let se k výzkumnému šetření začaly používat audiovizuální záznamy. V dřívějších dobách se pozorovalo pouze jedno dítě, ale naproti tomu v dnešní době se sleduje více dětí, a to v rozličných časových úsecích. V dnešní době jsou již podloženy výzkumy o osvojení slovní zásoby u českých dětí.

3.6 Nabývání pragmatické kompetence

Pragmatika je součástí lingvistických disciplín, které zkoumají texty a postup tvorby z důvodu cílů a záměrů jedince. Dále také účinky na jedince, s ohledem na komunikační podmínky. Pragmatika je disciplína, které úzce souvisí s komunikací. Slovní vyjadřování je považováno za součást konání. Zaobírá se rysy, které spravují naše jazykové chování v průběhu vzájemného působení mezi jedinci. Dále také vlivy, které ovlivňují volbu jazykových prostředků na jedince. Analyzuje generalizovaná pravidla společenské interakce a jejich odezvu při komunikaci. Dítě si postupně osvojuje pravidla chování, která se řídí i kulturou dané země. Postupem času si jedinec osvojí komunikační pravidla, která napomáhají k prohlubování komunikační kompetence (Chejnová, 2016).

3.7 Vývoj slovní zásoby

Nelze zcela určit rychlost osvojení slovní zásoby, protože je u každého dítěte individuální. Není ani možné správně určit, kolik slov má dítě ve svém věku znát. U malých dětí je velmi náročné zcela určit, co je slovo, obzvláště zdali má-li dítě obtíže s výslovností. Část dětí si zvyšuje slovní zásobu postupně, u jiných se projevuje tzv. lexikální spurt, tj. rychlé získání slovní zásoby v určeném období. Existují však badatelé, kteří nesouhlasí s existencí lexikálních spurtů. Když dítě pokoří hranici 50 slov, začíná slova různě spojovat do odpovědí. Platí, že pasivní slovní zásoba bývá mnohonásobně vyšší nežli aktivní (Chejnová, 2016). Slančová (2018) se zabývala výzkumem počínající slovní zásoby slovensky hovořících děvčat i chlapců a jazykovým obrazem světa. Jedním z kritérií výzkumu bylo zohlednit slova, která děti samovolně reprodukuje a slova, kterým děti rozumějí, tj. aktivní a pasivní slovní zásoba.

Saicová Římalová (2016) uvádí, že nabývání slovní zásoby se vztahuje jak k produkci, tak i k reprodukci, tj. využívání pasivní i aktivní slovní zásoby. Měla by obsahovat formu i význam konkrétních jednotek.

Kesselová (2008) poukazuje na výzkumy týkající se osvojení slovní zásoby, kde se většinou rozeznávají protoslova, tzn. určitý předstupeň prvních slov. Vymezení protoslova spočívá ve zvukových komplexech, která přehledně ohraničují pauzy, během kterých dítě může vhodně přejít do verbální komunikace s dospělým jedincem.

Saicová Římalová (2016) dále píše o dětském reprodukování slov „vlastních“, která se mohou odlišovat od slov cílových. Děti tyto slova reprodukuje opakovaně i ve stejném významu.

Objem slovní zásoby je možné zkoumat různými způsoby. Mezi rozšířené metody k zjišťování aktivní i pasivní slovní zásoby spadají dotazníky pro rodiče, např. CDI/MCDI, u kterých je slovní zásoba klíčovým tématem. Rozdílnost spočívá také v rychlosti osvojení slovní zásoby mezi chlapci a děvčaty (Saicová Římalová, 2016).

Průcha (2011) předkládá výzkumy, ve kterých se potvrdilo, že dívky dosahují vyšších výsledků, jak ve pasivní, tak i v aktivní slovní zásobě. Další výzkumy, které uvádí, však poukazují na větší rozdíly mezi jednotlivými dětmi nežli skupinami dětí.

4 Výpověď vs. Věta

4.1 Výpověď

„Výpovědi budeme rozumět větou zakotvenou (pronesenou nebo napsanou) v nějaké konkrétní komunikační situaci (S), přičemž ten, kdo produkuje nějakou výpověď, zpravidla se angažuje v nějaké sociální interakci (někomu něco radí, někoho se na něco ptá, někomu něco slibuje, někoho zdraví, něco zahajuje, někoho odvolává, z nějaké funkce, plní potřebu navázat s někým kontakt apod.)“ (Grepl & Karlík, 1998, s. 21).

Dle Grepla a Karlíka (1998) lze říct, že věta skutečně existuje ve výpovědích, jinými slovy výpovědi jsou provedení vět v různých komunikačních okolnostech. Vlastnosti věty rozeznává lingvistika na základě analýzy výpovědi.

4.2 Věta

„Větou budeme rozumět abstraktně míněnou, tj. v komunikační situaci nezakotvenou, jazykovou jednotku obsahující VF (= *verbum finitum*)“ (Grepl & Karlík, 1998, s. 20).

Věta bývá chápána jako konstrukt jazykovědné teorie, který označuje rozdílný jazykový pojem, okamžitě zejména oproti pojmům slova např. plot, sdružené slovo je živý plot a slovní spojení tvoří např. vysoký plot (Grepl & Karlík, 1998)

Tvorbu větné struktury v rámci připravování věty označuje Levelt (1989) in (Fernándezová & Smithová Cairnssová, 2014) jako gramatické kódování. Mluvčí, aby mohl utvářet větné struktury, které vedou k zprostředkování myšleného významu, musí brát v potaz i internalizovanou gramatiku. Některé vlastnosti reprezentací, které se touto cestou utvářejí, mohou běžně přinést informace řečové chyby. Výměnové chyby vznikají záměnou pozice jednoho slova s druhým.

4.2.1 Stavba věty

Věta, jako taková je vytvořená z různých celků a dále se připojuje k dalším částem. Rozpoznání dané struktury celku je založeno na poznání jednotlivých částí. V případě že na větu nahlédneme z povrchního pohledu, přesvědčíme se o tom, že zahrnuje tolik částí, kolik obsahuje slov (Grepl & Karlík, 1998).

5 Komunikační funkce výpovědi

Tato kapitola popisuje nejprve definici komunikačních funkcí výpovědi. Dále vymezuje druhy komunikačních funkcí výpovědi z publikace od Grepla a Karlíka (1998). Závěr této kapitoly je zaměřen na jejich indikátory.

Komunikační funkce výpovědi mohou být v různých publikacích uvedeny jako tzv. ilokuční funkce výpovědi. Výpovědi, které vyjadřujeme skrze dialog, pronášíme s určitým záměrem na principu toho, jakým způsobem je formulujeme a co konkrétně chceme v aktuální situaci vyjádřit. Na základě těchto poznatků, s jakým záměrem výpověď pronášíme, vymezujeme rozličné komunikační funkce výpovědi (Grepl & Karlík, 1998).

Dle Grepla a Karlíka (1998) se komunikační funkce výpovědi vyznačují v určitých komunikačních situacích dvěma různými způsoby:

- a) záměrem — cíl mluvčího, čeho se při dialogu chystá dosáhnout
- b) vztahem — slov ke světu

Na základě propojení těchto stanovisek lze dojít k následujícímu vymezení komunikačních funkcí výpovědi, které respektují oba způsoby tvoření výpovědí (Grepl & Karlík, 1998). Stejně tak Průcha (2011) ve své publikaci uvádí, že jedinci používají různé typy výpovědí na základě toho, s kým mluví a jaký mají záměr při komunikaci. U dětí jde obzvláště o aplikování řeči, tak aby jedinec, s kterým dítě komunikuje, chápal jejich záměr.

5.1 Druhy komunikačních funkcí výpovědi

Rozlišování jednotlivých funkcí výpovědi může být pro děti nesnadný úkol. Není ani určeno, jakými mechanismy dochází k jejich osvojování. Zároveň není jasné rozmezí období, kdy je dítě schopno používat komunikační funkce výpovědi. Někteří autoři však tvrdí, že se jedná o období okolo 2.- 3. roku, nicméně záleží na komunikačních partnerech dítěte (Průcha, 2011).

„Počet KF výpovědí je velký. Těžko jej můžeme být jen přibližně stanovit. Do jisté míry se můžeme opřít o slovníkové názvy (pojmenování) typu oznámení, otázka, prosba, rada, doporučení, návrh, nabídka, slib, souhlas, dovolení, námitka, výtky, výčitka, omluva,

poděkování, varování, výstraha, naléhání, vydírání, vyhrožování, ujišťování, nabádání, pozdrav“ (Grepl & Karlík, 1998, s. 423).

Grepl a Karlík (1998) vymezují rámcově komunikační funkce výpovědi do následujících kategorií:

5.1.1 Asertivní - (sdělovací a oznamovací)

Funkce asertivní se zabývá obohacením příjemce o informace. Jejím cílem je, aby adresát přijal přesvědčení mluvčího. Funkce zahrnuje např. tvrzení, zprávu, oznámení, sdělení, klasifikace, hlášení.

„Tato houba je klouzek“ (Grepl & Karlík, 1998, s. 430).

5.1.2 Direktivní - (výzvoová)

Cílem direktivní funkce je dojít k tomu, aby adresát uskutečnil to, co po něm mluvčí požadoval. Mezi příklady patří např. příkaz, rozkaz, žádost, instrukce, pozvání, návod, doporučení, rada a návrh.

„Tento lék chráníme před světlem! Před upotřebením zatřepat!“ (Grepl & Karlík, 1998, s. 431).

5.1.3 Interrogativní - (otázková)

Záměrem interrogativní funkce je zprostředkovat informaci o světě, kterou mluvčí v momentě mluveného projevu potřebuje či postrádá. Jedná se především o otázky a jejich různé funkční možnosti.

5.1.4 Komisivní

Účelem komisivní funkce je přislíbit uskutečnění něčeho, co má pro mluvčího profitující účinek např. slib, závazek, přísaha, nabídka.

5.1.5 Permisivní a koncesivní

Cílem permisivní funkce je eliminace zábran, které omezují adresáta dělat to, po čem sám touží, tj. odmítnutí, dovolení a nedovolení, souhlas a nesouhlas, zamítnutí, koncedování, rezignace, svolení.

„Tak si tady zůstaň!“ (Grepl & Karlík, 1998, s. 431).

5.1.6 Varování

Varovací funkce slouží k tomu, aby se adresát vyhnul chování, z kterého by vyplývaly nežádoucí důsledky. Patří sem např. varování, výstraha, výhrůžka.

„Ten pes kouše! Běda ti tam zlobit!“ (Grepl & Karlík, 1998, s. 431)

5.1.7 Expresivní a satisfaktivní

Záměrem expresivní funkce je projevit adresátovi záporný nebo kladný postoj mluvčího, který vyplývá z jeho předešlého chování. Mezi příklady tohoto jednání patří např. pokárání, výtky, výčitky, poděkování, odsouzení, uznání, blahopřání, kondolence a pochvala.

5.1.8 Deklarativní

Měnit stav světa je účelem deklarativní funkce. Jde tedy o ustanovení souladu mezi slovy a světem. Spadají sem např. křty, jmenování, rozsudek a odsouzení.

„Křtím tě ve jménu Otce...“ *Jmenuji Vás vedoucím Ústavu českého jazyka* *Odsuzujete se tímto k odnětí svobody na dva roky nepodmíněně*“ (Grepl & Karlík, 1998, s. 431, 432).

5.2 Indikátory komunikačních funkcí výpovědi

K elementárnímu pochopení komunikačních funkcí je za potřebí pochopit kontext, dále je klíčový rovněž obsah výpovědi, avšak ve výpovědi mohou být obsaženy tzv. indikátory komunikační funkce, tj. prostředky jazykové, které poukazují na komunikační funkci (Saicová Římalová, 2014).

Dle Saicové Římalové (2014) indikátory komunikačních funkcí rozdělujeme na následující typy:

- a) explicitní performativní formuje
- b) komunikační výpovědní formy
- c) prozodické prostředky
- d) slovosled
- e) ustálené, konvencionalizované větné struktury

Při vzdělávání na základní škole bývá tendence rozdělovat věty či výpovědi dle postoje mluvčího na věty tázací, oznamovací, rozkazovací a přací. Toto rozdělení se však odráží formu a v komunikaci jsou výpovědi, které se formou shodují s některým z těchto typů, využívány k projevení řady odlišných významů tj. komunikačních funkcí (Saicová Římalová, 2014)

5.3 Jazykové prostředky signalizace komunikačních funkcí

Každý jednotlivý jazyk má možnost využívat prostředky predikující komunikační cíle výpovědi, které napomohou úspěšně znázornit komunikační formu a příslušné komunikační situaci dále porozumět. Jazykové konstrukce nejsou obvykle jednoznačné, tj. využívají se zároveň k odlišným záměrům. Mohou být pochopeny z různých úhlů pohledu i rozlišných stanovisek výstavby věty. Obecně komunikační funkce nelze generalizovat (Grepl & Karlík, 1998).

5.4 Jazyková indikace jednotlivých komunikačních funkcí

5.4.1 Asertivní

Jedná se o výpověď s oznamovací či sdělovací funkcí. Elementárním prostředkem určení asertivní funkce je složení oznamovacího způsobu též označovaného jako indikativ, nebo podmiňovacího způsobu s kadencí klesavou eventuálně stoupavě klesající. Podmiňovací způsob určuje většinou děj s podmíněnou platností. Podstatné je si uvědomit, že obsahová stránka dané výpovědi nemusí být sdělována s jistotou o pravdivosti (Grepl & Karlík, 1998).

5.4.2 Direktivní

Funkce direktivní, známá také jako výzvola. Tyto výzvy se dělí např. na kategorické/nekategorické, silné/slabé a zainteresované/nezainteresované. Dle toho se účelně rozdělují na rozkazy, příkazy, instrukce, návody, doporučení i pozvání (Grepl & Karlík, 1998).

5.4.3 Interogativní

Funkce interogativní se týká výpovědní funkce tázací. Mnohdy se spojuje s direktivní funkcí, ale úmyslem otázek není prvoplánově, aby adresát něco učinil, ale záměrem je dodat tazateli scházející informace. Na základě toho, na co se dotazujeme, dělíme otázky na doplňovací a zjišťovací (Grepl & Karlík, 1998).

5.4.4 Komisivní

Výpověď komisivní se nejčastěji sdružuje s vykonáváním závazku ze strany mluvčího. Obvykle z prosperity nebo pohnutky adresáta. Nedílnou podstatu tvoří slib a jeho různorodé obměny, např. závazek, přísaha. V opačném případě ale i odmítnutí apod.(Grepl & Karlík, 1998).

5.4.5 Permisivní a koncesivní

Jedná se o komunikační funkci výpovědi tvořenou souhlasu/nesouhlasu, námitkou i protestem. Pokaždé jsou podnícené verbálními/neverbálními aktivitami přímo od adresáta (Grepl & Karlík, 1998).

5.4.6 Varovací

Komunikační výpovědní funkce varovací se blíže rozlišuje na výhrůžky, výstrahy a varování. Varovací funkce usiluje o to, aby mluvčí donutil adresáta k uskutečnění nebo neuskutečnění něčeho, co by na něj v důsledku mohlo mít nepříjemné dopady. Varovací funkce se podobá direktivní, ale liší se v negativním dopadu na adresáta (Grepl & Karlík, 1998).

5.4.7 Expresivní a satisfaktivní

Jedná se o výpovědní funkci zaměřenou na pochvaly, uznání, poděkování, výtky, pokárání či výčitky. V neformální komunikaci se expresivní a satisfaktivní funkce často vyznačuje hodnocením ustálených spojení slovních tvarů slov (Grepl & Karlík, 1998).

5.4.8 Deklarativní

V rámci deklarativní funkce výpovědi mluvčí pozměňuje svět, ale musí k tomu být oprávněný. Oprávnění takto konat plyne z úřední funkce či postavení jedince ve společnosti. Uskutečnění deklarativní výpovědi je v určitých situacích závazné, především z příčiny obřadných nebo právních úkonů. V některých případech může mít nicméně performativum hodnotící formu (Grepel & Karlík, 1998).

6 Dialog

Existuje malé množství prací o dialogu mezi dětmi. Dosavadní výzkumy se věnovaly především otázkou otázky „egocentrismu dětské řeči“. V rámci této problematiky se však dotkly nezáměrně otázky dialogu. Studium dialogu se považuje za klíčové, protože je potřebné důkladně rozebrat mluvu dětí, která nyní v literatuře chybí. Jelikož je dětská řeč převážně egocentrická, vede tak k zamyšlení, zda vůbec existuje dialog mezi dětmi. Jean Piaget (1930) vymezil rozdělení egocentrickou řeč na echolálie, monolog bez účasti jiného jedince a kolektivní monolog. Do 7 let dítě mluví převážně egocentricky, přestože je ve společnosti lidí.

Za explicitní opakování se pokládá opětovné opakování verba z předešlé souvislosti ve stejném tvaru, nebo gramaticky upravovanému (Mistrík, 1966). Opakování je velmi časté a v rámci dětské řeči patří mezi nejvyužívanější koherentní prostředky. Ve srovnání s jiným prostředky, které napomáhají k navazování na text se opakování jeví jako nejjednodušší cesta. Opakování zároveň můžeme vnímat i za efekt imitace komunikace dospělých osob. Další jeho příčina je omezený rozsah slovní zásoby daného dítěte (Kesselová, 2001).

6.1 Volný konstituční dialog

Volný konstituční dialog je forma rozmluvy, na kterou se nahlíží jako na druh komunikace, která vzniká jako přirozená složka společné činnosti dětí, doprovázena nejpřirozenější formou, tj. hrou (Kesselová, 2001).

Dle Kesselové (2001) se volný konstituční dialog vymezuje s ohledem na téma struktury na:

- a) **Monotematický dialog** se zabývá hlavním tématem, které se uskutečňuje v částečných tematických blocích vyvozené z hypertematu.
- b) **Polytematický dialog**, ve kterém se vyskytují tematické bloky, jsou poměrně samostatné.
- c) **Monotematický dialog s jednoduchou tematickou strukturou** bývá součástí her, které děti obvykle opakuji a dobře se vyznají v jejich pravidlech.

6.1.1 Komunikace dětí s různými komunikačními partnery

Vágnerová a Lisá (2021) uvádějí ve své publikaci, že dětská komunikace je odlišná na základě toho, s jakým komunikačním partnerem aktuálně probíhá. Při komunikaci s dospělými děti většinou využívají zdvořilejší způsob komunikace. Snaží se záměrně nepoužívat nežádoucí výrazy. Sdělení adresovaná dospělému jedinci bývají rozsáhlejší a vybraně formulována. Hlavní příčina je korekce ze strany dospělých osob. V komunikaci s vrstevníky děti používají spíše stručnější vyjádření. Většinou využívají různé osobité oslovení či výrazy, které jsou pro dospělé osoby nepřijatelné. Někdy se stává, že mladší dítě během hry přechází z dialogu v monolog. Mladší děti si neuvědomují, zda jejich komunikační partner přímo poslouchá, a dokonce tomu ani nevěnují svoji pozornost. Opakovaně se stává, že probíhají mezi dětmi vlastně dva monology než přímo rozhovor. Tento druh monologu se nazývá termínem egocentrická komunikace. Jestliže se v dětské komunikaci objevuje dohadování, svědčí to o vzájemném naslouchání. Během komunikace s mladšími dětmi se starší děti dokáží rychle adaptovat. Zvýšený zřetel dávají na formu i obsah samotného sdělení. Při komunikaci se soustředí na kratší větné celky.

„Dialog mezi malým dítětem a dospělým bývá složitější než dialog mezi dětmi téhož věku. Významová návaznost je naléhavější a repliky následují neodkladněji, protože dospělý vtiskuje rozhovoru přesnější zaměření a nespokojuje se s nějakou nedůslednou nebo nejasnou odpovědí, kterou dětský posluchač zpravidla přijme“
(Slamová Cazacová, 1966, s.79).

PRAKTICKÁ ČÁST

7 Cíl

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit, které druhy komunikační funkce výpovědi děti předškolního věku primárně využívají.

Výzkumné otázky

- Které komunikační funkce se vyskytují v dialogu dětí s nejvyšší frekvencí?
- Které mají naopak frekvenci nejnižší?
- Liší se zastoupení komunikačních funkcí výpovědi vzhledem k věku subjektu?
- Které druhy komunikačních funkcí výpovědi se v řeči subjektů nevyskytují?

7.1 Metodologie

Pro zhotovení praktické části je zvolena kvalitativní výzkumná metoda, která se zabývá jazykovou analýzou audionahrávek, konkrétněji 6 nahrávek po 30 minutách. Celé transkripty audionahrávek jsou uvedeny jako samostatná příloha diplomové práce z důvodu velikosti souboru, tj. 61 str. Hlavní kritériem výzkumného šetření bylo zkoumání druhů komunikačních funkcí výpovědi, které subjekty využívají primárně ve svých formulacích. Dále se při analýze audionahrávek zjišťovala četnost jazykového ztvárnění jednotlivých druhů komunikačních funkcí výpovědi. Komunikační funkce výpovědi jsou rozděleny na přímou, nepřímou a neverbální.

Inspirovala jsem se metodou volného pozorování, která byla k výzkumu využita v publikaci u Slamové Cazacové (1966). V jednom z pokusů byly děti taktéž pozorovány a nahrávány při volné činnosti. Další pokus, z kterého jsem vycházel, byl dialog při kterém byly děti ponechány po jistou dobu zdánlivě samostatně, avšak byly nahrávány, pozorovány za zástěnou výzkumným pracovníkem.

Kvalitativní šetření probíhalo podobně jako u výše zmíněné Slamové Cazacové (1966). V jedné místnosti jsem měla připravený diktafon. Matka jednoho ze subjektů požádala děti, aby se jejich hra přesunula dětského pokoje. Subjekty tedy přišly do pokoje, kde jsem již byla připravená na zkoumání. Pro zaznamenání neverbální komunikace jsem

měla v ruce zápisník, do kterého jsem ji dokumentovala. Následně jsem čekala, než se dostaví všechny subjekty a začne mezi nimi spontánně probíhat volná hra.

Do volné hry jsem se snažila nijak nezasahovat. Z mé strany při nahrávání dialogu probíhalo pouze pozorování se zaměřením na nonverbální komunikaci. Po přibližně 30 minutách nahrávání jsem subjekty požádala k opuštění dětského pokoje.

7.2 Charakteristika subjektů

Pro své výzkumné šetření jsem si zvolila tři chlapce, mezi kterými jsou příbuzenské vztahy. Přesněji JAN a PAV jsou sourozenci žijící ve stejné domácnosti a JOS je jejich bratranec. Skutečná jména subjektů neuvádím záměrně, vzhledem k ochraně osobních údajů. Zároveň subjekty žijí v totožném místě bydliště. Zkoumané subjekty JOS a JAN navštěvují i stejnou státní mateřskou školu. Jelikož se jedná o jednotřídní MŠ, docházejí do jedné třídy, i když je věk subjektů odlišný. Tyto zkoumané subjekty jsem si vybrala záměrně. Mezi sebou se dobře znají a přátelí, což by mělo podpořit jejich samotné vyjadřování. Další faktor je jejich rozlišný věk, na základě kterého budu moci komparovat jejich vyřčené komunikační funkce výpovědi vzhledem k věku. Elementární informace o jazykové stránce jednotlivých subjektů jsem vytvořila za spolupráce jejich rodičů.

Subjekt č. 1 označovaný v transkriptu jako *JOS

Zkoumaný subjekt JOS má dvě starší sestry, které aktuálně dochází do základní školy. Žije v úplné rodině ve venkovském prostředí. JOS je aktuálně 5 let a je tudíž nejstarším subjektem zkoumání v této diplomové práci. Ontogeneze JOS jazykové stránky započala opakováním stejných slabik přibližně až po 15. měsíci. Subjekt neměl příliš zájem o opakování slov, spíše si vytvářel vlastní výrazy. Jednoduché věty začal tvořit až cca ve 2 letech a 6 měsících. Jazyková stránka se výrazně posunula při nástupu do MŠ.

Subjekt č. 2 označovaný v transkriptu jako *JAN

Zkoumaný subjekt JAN žije rovněž ve venkovském prostředí. JAN má mladšího sourozence PAV, který byl taktéž součástí mé diplomové práce. JAN jsou současně 4 roky. Jazykový projev započal u JAN okolo 9 měsíce, mezi jeho první slova patřilo např. máma, papa a jiné. Dále také samovolně reprodukoval zvuky zvířat. Ve dvou letech u JAN nastala mluva ve jednoduchých větách.

Subjekt č. 3 označovaný v transkriptu jako *PAV

Zkoumaný subjekt PAV má nyní 2 roky. Jeho sourozenec je výše zmíněný JAN. Žijí dohromady v úplně rodině. První jazykový projev začal cca v 10 měsících. PAV první slova byla např. táta, ba, jo, ne. Taktéž interpretoval zvuky dopravních prostředků. Zkoumaný subjekt PAV je spíše introvertní povahy. Po verbální stránce se příliš neprojevuje, avšak veškeré komunikaci rozumí a vhodně na ni i reaguje. Naopak neverbální komunikaci PAV využívá v dialogu naprosto běžně. V nejbližším školním roce PAV také nastoupí do stejné MŠ jako jeho bratr JAN.

7.3 Realizace

Klíčové pro výzkumné šetření bylo domluvit se s rodiči subjektů, zda souhlasí s podobou výzkumného šetření. Rodiče subjektů jsem informovala v písemné podobě v rámci informovaného souhlasu i při osobním setkání. V další řadě jsem řešila, kde bude natáčení dialogů probíhat, aby byla volná hra pro zkoumané subjekty co nejpřirozenější. Matka jednoho ze subjektů mi nabídla, že mohu docházet do jejich domácnosti, jelikož subjekty JAN a JOS sama často vyzvedávala z místní MŠ. Subjekt PAV aktuálně stále setrvává v domácím prostředí.

Před prvním nahráváním audionahrávky audionahrávky jsem podrobila diktafon zkoušce zvuku. Dopředu jsem si chtěla být jistá, že diktafon je schopen nahrávat v odpovídající kvalitě.

Všechny audionahrávky jsem pořídila mezi obdobími od 10.12.2021 do 11.3.2022. Kvalitativní výzkum začal v momentě, kdy jsem do dětského pokoje jednoho ze subjektů naistalovala diktafon. Položila jsem diktafon na pro děti neviditelné místo. Snažila jsem se tak vyvarovat, aby dialog mezi dětmi byl ovlivněn nahráváním. V době, kdy jsem již měla nahané potřebné materiály, tak jsem začala s následným přepisem. V knize od autorky Slančové (2018) jsem zahlédla přepis transkriptů skrze systém CHAT, který jsem poté využila ke zpracování dat. Tento zmiňovaný transkript zprostředkovává, jak řečový projev, tak i možnost zaměřit se na nonverbální komunikaci a situační kontext.

Při transkripci dialogů jsem se zaměřovala na větné struktury, především ortografickou transkripci CHAT, což je metoda využívána v databázi CHILDES (Child Language Data Exchange System, MacWhinney, Snow, 1985, 1990, <http://chilides.psy.cmu.edu>).

Při zpracování dat jsem využívala Microsoft Excel, kam jsem vložila obsahy jednotlivých audionahrávek podle data pořízení. Dále jsem pokračovala s postupným určováním jednotlivých druhů komunikačních funkcí výpovědi. Konkrétní druhy komunikačních funkcí výpovědi jsem ještě rozdělila na přímé, nepřímé a neverbální, jelikož nonverbální komunikace byla převážně pro subjekt PAV zásadní. V transkriptu se objevovalo množství interjekcí, které jsem posléze zařadila do kategorie s označením onomatopoeie.

Pro přehledné vyobrazení dat týkající se audionahrávek jsem použila tabulku dle vzoru, který byl využit v bakalářské práci Lucie Klenorové, která se zabývala jmennými gramatickými kategoriemi (Klenorová, 2016).

Tabulka 1 Přehled pořízených audionahrávek

Audionahrávka	Datum nahrávky	Věk subjektů	Délka nahrávky
Audionahrávka č. 1	10.12.2021	*JOS 5.6.20 *JAN 4.2.18 *PAV 2.6.7	29:36
Audionahrávka č. 2	7.1.2022	*JOS 5.7.18 *JAN 4.3.16 *PAV 2.7.4	30:51
Audionahrávka č. 3	28.1.2022	*JOS 5.8.8 *JAN 4.4.6 *PAV 2.7.25	28:04
Audionahrávka č. 4	4.2.2022	*JOS 5.8.15 *JAN 4.4.13 *PAV 2.8.1	34:04
Audionahrávka č. 5	19.2.2022	*JOS 5.8.30 *JAN 4.4.28 *PAV 2.8.16	33:58
Audionahrávka č. 6	11.3.2022	*JOS 5.9.19 *JAN 4.5.17 *PAV 2.9.8	29:37

7.4 Analýza transkriptů

V této sekci je provedena analýza transkriptů pořízených audionahrávek. Sekce je rozdělena do 6 částí podle dílčích transkriptů. Každá část obsahuje shrnutí celkových výsledků a komentář k výsledkům pro jednotlivé subjekty. Dále obsahuje zhodnocení jazykové kreativity subjektů, výběr pozoruhodných situací a slovních obrátů. Na konci každé sekce se nachází shrnující tabulka, ve které jsou zaznamenány počty komunikačních funkcí výpovědi a jejich procentuální zastoupení pro každý zkoumaný subjekt.

7.4.1 Transkript č. 1

Celkový počet jazykových jednotek v první nahrávce byl pro subjekty JOS 114, JAN 84 a PAV 63. Souhrnně se tedy vyjádřilo 261 komunikačních výpovědních funkcí. Nejvýše zastoupená komunikační výpovědní funkce byla asertivní přímá, a to ve 27 %. Příklady funkce asertivní přímé u JOS jsou: „*tohle je vlak s svítí mu světla*“ nebo „*ta elektrika je vzácná*“. Konkrétní ukázka asertivní přímé funkce subjektu JAN je např. „*to jsem dostal od Jezíška tendle plánek*“ či „*taky mám tlaktola*“. Vyjádření asertivní přímé funkce u subjektu PAV vypadala např. „*ede*“.

Na vyšší pozici se objevovala funkce permissivní a koncesivní přímá v celkovém zastoupení 16 %. U subjektu JOS se nejběžněji jednalo o vyjádření souhlasu či nesouhlasu „*musí*“ a „*nemusí*“. Zatímco subjekt JAN vyjadřoval zmíněnou funkci následujícími příklady: „*jo, doblý*“ a „*né, tam ne*“. Stejně jako JOS má subjekt PAV permissivní koncesivní funkci přímou formulovanou ve formě souhlasu či nesouhlasu „*nemusí*“ a „*eee*“.

Na vysoké pozici se také objevovala direktivní funkce přímá v 11 %. U subjektu JOS se přesněji direktivní přímá funkce týká instrukcí či rozkazů „*Honzí, dej mi ty dláhy*“ a „*Pavlouši, ne!*“. Podobné formulace se ukazují i u subjektu JAN např. „*Pájíku, hovnej to!*“. Direktivní přímou funkci subjekt PAV vyjadřuje jednoslovným verbem př. „*jed*“.

V hojném množství se se také vyskytovala interogativní přímá funkce, která se v prvním transkriptu nacházela v 9 %. Subjekt JOS interogativní funkci ve svém projevu vyjadřoval např. „*kde je ten plánek?*“ a „*kam to dáváš?*“. Tuto funkci subjekt JAN použil např. „*Pavlí, ploč si mi šlápnul na nohu?*“ a „*a co ted?*“. Zatímco subjekt PAV znovu komunikační výpověď vyjádřil opětovně jedním verbem např. „*ploč?*“ či „*kudy?*“.

K početnému zastoupení se řadí i funkce direktivní nepřímá, a to v 6 %. Subjekt JOS formuloval tuto funkci následovně: „*takhle je dáme správně*“. U subjektu JAN se direktivní nepřímá funkce týkala věty např. „*to má být na boku*“.

Dále následuje expresivní a satisfaktivní výpovědní funkce ve všech podobách, tj. přímá, nepřímá i neverbální. Všechny podoby expresivní a satisfaktivní funkce jsou v tabulce uvedeny v 5 %. Nejprve je objasněna expresivní a satisfaktivní přímá funkce. Příklady u subjektu JOS jsou následující: „*to je podvod!*“, „*to jsou jenom dvě*“. Avšak subjekt JAN uváděl tuto funkci ve následujících formulacích: „*Pajíku, ty si s tím neumíš hlát*“, „*ty jeden lumpe*“. Také subjekt PAV expresivní a satisfaktivní funkci užil např. „*pomin*“. Dále se prokáží příklady expresivní a satisfaktivní funkce nepřímé. Subjekt JAN funkci vyjadřuje takto např.: „*to jsme neměli udelat kluh*“. U subjektu PAV vypadá zmíněná funkce takto: „*a jéje*“. Neverbální expresivní a satisfaktivní funkce se objevuje pouze u subjektu PAV. Subjekt se většinou se při dialogu smál, z čehož se domnívám, že vyjadřoval nonverbálně svůj postoj, který vyplýval ze situace. Nebo na otázku od subjektu JAN odpověděl pokrčením ramen.

Onomatopoeie tvoří celkově 4 % z dialogu subjektů. V případě subjektů se především jedná o interjekce př. „*bác*“, „*ššš ššš*“, „*haf*“ atd. Onomatopoeie je pojem označovaný za zvukomalebná slova, která imitují přirozené zvuky.

Mezi zřídka zastoupené komunikační výpovědní funkce patří interogativní nepřímá, direktivní neverbální, varování přímá v celkovém množství 2 %. Příklad interogativní nepřímé funkce se u subjektu JOS objevil v podobě „*Brumlu?*“. Z dialogu vyplynulo, že se jedná se o označení plyšového včelího medvídka. Funkce direktivní neverbální se vyskytla např. u subjektu JAN. Zde proběhl rozpor mezi subjektem JAN a PAV, kdy subjekt JAN záměrně vytrhl PAV vlak z ruky. Podobná situace se stala také mezi PAV a JOS. Subjekt PAV toužil po dopravní značce, kterou držel v ruce JOS, tak mu ji vytrhl. Varování přímé je u subjektu JOS formulováno např. „*pozor, aby ti to neplejelo nohu!*“. A stejná funkce u subjektu JAN zněla např. „*nejezdi mně po hlavě, ty jeden lumpe*“.

Mezi nejméně zastoupené funkce řadíme asertivní neverbální, interogativní neverbální, komisivní nepřímé, permissivní a koncesivní nepřímé a varování nepřímé, a to v 1 % zastoupení. Asertivní neverbální funkci subjekt JOS projevuje v situaci, kdy subjektu

JAN a PAV ukazuje lokomotivu na baterky. Příkladem komisivní nepřímé funkce je: „*na*“ v komunikační výpovědní funkci u subjektu PAV. Permisivní a koncesivní nepřímá funkce je obsažena rovněž u subjektu PAV ve vyjádření př. „*vid*“. Příkladem varování nepřímého je: „*pozor at te nezajede*“, který formuloval subjekt JOS.

Ani jeden ze subjektů neuvedl v prvním transkriptu deklarativní komunikační funkci výpovědi v žádné kategorii. U subjektu JOS se neobjevila ani komisivní funkce, a to v žádné zmíněné podobě. Ani v jedné formě se funkce varování se nevyskytla ani u subjektu PAV. Všechny tyto zmíněné komunikační funkce výpovědi jsou v tabulce klasifikovány 0 %.

Komentář k 1. transkriptu

V první transkriptu je zastoupená asertivní přímá funkce, a to jak u subjektu JOS 32 %, tak i JAN 38 %. U subjektu PAV se asertivní přímá funkce dostala pouze na 5 %. Zřejmě je to tím, že subjekt PAV je nejmladší z účastníků výzkumného šetření. A přílišně se prozatím nevyjadřuje skrze sdělení, hlášení či tvrzení. Funkce asertivní nepřímá se vyskytla pouze u subjektu JOS v 1 %. Zatímco v neverbální podobě asertivní funkci využily všechny subjekty PAV 2 %, JOS 1 % a JAN 1 %.

Další zastoupenou funkcí je u všech subjektů stala permisivní a koncesivní, a to u JOS 18 %, PAV 17 % a JAN 14 %. Funkce permisivní a koncesivní nepřímá se objevila pouze u subjektu PAV ve 3 %. Ačkoliv se v nonverbální podobě neprojevila ani u jednoho ze subjektů.

Následuje funkce direktivní přímá, která se nejvíce objevuje u subjektu JOS 19 %. Subjekty JAN 7 % i PAV 3 % mají ovšem direktivní přímou funkci v zanedbatelném množství. Domnívám se, že tato skutečnost je ovlivněna tím, že oba ze subjektů jsou sourozenci, kteří společně tráví veškerý čas, a mají tedy podobné větné struktury. Funkce direktivní nepřímá se nejvíce objevuje u subjektu JAN v 8 %, PAV 5 % a JOS 4 %. Z transkriptu je patrné, že subjekt JAN chce, aby subjekty vykonávaly instrukce, co které jim sděluje. On nicméně volí méně příkazovou formu, to je dle mého názoru funkce direktivní nepřímá. Dále se direktivní funkce neverbální ukazuje u PAV ve 3 %. Subjekty JAN 2 % a JOS 2 % mají shodné zastoupení těchto výpovědí.

Funkce interogativní přímá je prakticky rovnoměrně zastoupena u všech subjektů konkrétně u JAN 11 %, JOS 9 % a PAV 8 %. Subjekty interogativní funkci nepřímou uvedly v následujícím množství: PAV 3 %, JAN 2 % a JOS 1 %. Neverbální interogativní funkce se objevila jenom u subjektu PAV, a to ve 3 %.

Expresivní a satisfaktivní funkce se v přímé formě ukazuje u všech subjektů v konkrétním množství JOS 5 %, PAV 5 % a u JAN ve 4 %. V nepřímé formě této funkce se nejvíce projevoval subjekt PAV s 10 %, poté JAN s 6 % a nakonec JOS s 1 %. V neverbální podobě je nejvíce zastoupená u subjektu PAV 21 %. Z výzkumu lze patrně říci, že subjekt PAV projevuje svůj postoj, který vychází z předešlého chování emocionální formou. Namísto toho subjekty JOS 0 % i JAN 0 % expresivní a satisfaktivní funkci neverbální v prvním transkriptu vůbec nevyužívají.

Nejméně zastoupené funkce tvoří kategorie onomatopoeie. Jsou to fonematically napodobivé zvuky, které nejvíce využíval subjekt PAV 10 %, který doplňoval svůj mluvní projev o zvuky např. dopravních prostředků. Dle mého názoru je chování dané věkem nejmladšího ze subjektů. U subjektů JOS 3 % a JAN 2 % se onomatopoeie objevuje v menší míře.

Funkce komisivní se v přímé formě vyskytuje jen u subjektu JAN, a to v 1 %. Ani subjekt PAV či JOS funkci v tomto transkriptu nevyjádřily. Pravděpodobně nevnímají důležitost v příslibení něčeho, co by mělo pro jiné profitující účinek. U jediného ze subjektů se vyskytla funkce komisivní nepřímá, a to u PAV ve 2 %. Neverbální komisivní výpovědní funkci neformuloval žádný ze zkoumaných subjektů.

Komunikační výpovědní funkce varování se v přímé podobě objevila pouze u subjektů JOS 4 % a JAN 2 %. Subjekt PAV zmíněnou funkci neměl uvedenou. Varování nepřímé proběhlo jen u subjektu JOS ve 2 % výpovědí.

Deklarativní funkce se v prvním transkriptu nevyskytla v žádné podobě u žádného ze subjektů. Má interpretace tohoto výsledku je založena na nízkém věku subjektů výzkumného šetření. Komunikační funkce výpovědi jsou primárně klasifikovány na základě řeči dospělých.

Subjekt JOS nevyužívá v také komisivní funkci. Očividně nevnímá důležitost v příslibení něčeho, co by mělo pro jiné profitující účinek. Subjekt PAV nevyužívá při své rozmluvě varování. Avšak předpokládám, že funkci varování začne používat postupem času.

Jazyková kreativita subjektů

V případě subjektu JOS je označením „tankovna“ myšlena tankovací stanice.

*JOS: jeden ze silnice do **tankovny** a zase pryč ze silnice

Subjekt JOS nejspíše chtěl říci, že má doma tašku do školy s motivy traktoru značky Zetor.

*JOS: já mám kombajn a potom tašku do školy celou **zotorovou** doma

Z následující komunikace tohoto oznámení jsem usoudila, že JOS slovem „couvačka“ nazývá couvání.

*JOS: ted budeme mít **couvačku**

Pozoruhodné situace v transkriptu

Účastníci šetření se v běžných situacích pojmenovávají svými jmény v deminutivu. Předpokládám, že je to pravděpodobně z důvodu stejného oslovení od jejich rodičů. Avšak v situaci, když se subjekt PAV choval nevhodně, byl označen od ostatních subjektů pojmenováním „*lump*“.

% PAV začal jezdit JAN po hlavě, mašina byla stále zaplá

% PAV se směje svému činu

*JOS: nejezdí me po hlavě, ty jeden **lumpe**

Další situace v transkriptu:

% JOS ukázal na dílek malé kolejnice, který držel PAV

% následoval společný smích JOS i JAN

*JAN: ty jeden **lumpe**

% PAV se smál

Pozoruhodné slovní obraty ze strany subjektů

Při dialogu s dospělou osobou bych si níže uvedené výroky identifikovala jako sarkasmy. Jelikož jsem při dialogu byla přítomna a znám kontext výroku, tak se domnívám, že by se mohlo jednat pouze o frázi, kterou subjekt přejal od dospělých jedinců bez negativních významů.

*JOS: ty neumíš počítat nebo co?

*JAN: Pajíku, ty si s ním neumíš hlát?

Dále je překvapující reakce nejmladšího ze subjektů, který se samovolně omluvil bez popudu ze strany subjektu JAN či dospělého jedince.

*JAN: Pavlí, ploč si mi šlápnul na na nohu?

% proč

*JAN: ploč?

*PAV: **pomin**

% promiň

Úroveň kognitivní vyspělosti můžeme objevit v níže uvedeném výroku, který se týkal elektrického proudu. Výrok proběhl v situaci, kdy se přestal pohybovat vlak poháněný na akumulátor.

*JOS: podle mě je to na elektlice

% elektrice

*JOS: ta elektrika je vzácná

Tabulka 2 Souhrn transkriptu č. 1

Druhy komunikačních funkcí výpovědi		*JOS		*JAN		*PAV		Celkem	
		Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení
Asertivní	Přímá	36	32 %	32	38 %	3	5 %	71	27 %
	Nepřímá	1	1 %	0	0 %	0	0 %	1	0 %
	Neverbální	1	1 %	1	1 %	1	2 %	3	1 %
Direktivní	Přímá	22	19 %	6	7 %	2	3 %	30	11 %
	Nepřímá	5	4 %	7	8 %	3	5 %	15	6 %
	Neverbální	2	2 %	2	2 %	2	3 %	6	2 %
Interogativní	Přímá	10	9 %	9	11 %	5	8 %	24	9 %
	Nepřímá	1	1 %	2	2 %	2	3 %	5	2 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	2	3 %	2	1 %
Komisivní	Přímá	0	0 %	1	1 %	0	0 %	1	0 %
	Nepřímá	0	0 %	0	2 %	3	2 %	1	1 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Permisivní/koncesivní	Přímá	20	18 %	12	14 %	11	17 %	43	16 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	2	3 %	2	1 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Varování	Přímá	4	4 %	2	2 %	0	0 %	6	2 %
	Nepřímá	2	2 %	0	0 %	0	0 %	2	1 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Expresivní/satisfaktivní	Přímá	6	5 %	3	4 %	3	5 %	12	5 %
	Nepřímá	1	1 %	5	6 %	6	10 %	12	5 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	13	21 %	13	5 %
Deklarativní	Přímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Onomatopoeie		3	3 %	2	2 %	6	10 %	11	4 %
Celkový součet		114	100 %	84	100 %	63	100 %	261	100 %

7.4.2 Transkript č. 2

Souhrnný počet uskutečněných výpovědí u jednotlivých subjektů je následující: JOS 99, JAN 74 a PAV 20. Dohromady subjekty vykonaly 193 výpovědí. Nejvíce zastoupená komunikační funkce výpovědi se stala asertivní přímá s 35 %. Jako příklady z asertivní výpovědní funkce přímé u subjektu JOS jsou „*masinka projela komínkem*“ a také „*tady je ještě jeden vagoněk*“. Následuje ukázka z výpovědi od subjektu JAN „*masinka se tam převrátila*“, „*vlak jede po kolejích, pořád dokola*“. Subjekt PAV uvedl výpověď např. „*lak, jede*“.

Komunikační funkce permissivní a koncesivní přímá se v druhém transkriptu objevovala v 19 %. U subjektu JOS se objevila v následujících formulacích „*tady jezdí vlak né masinky*“ či „*ne, nevedou tam*“. Tuto funkci ze subjektů měl nejzastoupenější subjekt JAN, př. „*to jsem já neuděl*“, „*tady jezdí taky vlak*“. Také subjekt PAV permissivní a koncesivní funkci využíval v ukázce, např. „*ejede*“, „*jo*“.

Vysoké zastoupení taktéž dosáhla výpovědní komunikační funkce, a to direktivní přímá v 10 %. Tuto zmíněnou funkci uvidíme u JOS v příkladech: „*rychle stavějte uz jede vlak*“, „*Honzí, uhní*“. U subjektu JAN se komunikační funkce objevila v přiložených výpovědích př.: „*já chci tolik jako ty*“ či „*pockej dej mi ten dole*“. K subjektu PAV nelze uvést příklad, jelikož zmíněnou funkci neužíval.

V hojném počtu se objevila i funkce interogativní přímá a to v 8 %. Subjekt JOS uvedl tyto výpovědi např.: „*takze, tady a tady jsou Prachatice?*“ a „*tak ploč si to žíkal?*“. Interogativní přímou funkci subjekt JAN použil v přiložených výpovědích např.: „*Pavlí, můžu si to půjčit?*“ nebo „*ploc?*“. Subjekt PAV však tuto funkci využil pouze v jednom případě ve formulaci „*ploc?*“.

Další početná funkce byla expresivní a satisfaktivní přímá zastoupená celkem v 6 %. Subjekt JOS tuto výpovědní funkci užíval v těchto výpovědích např.: „*nevejde se sem, bude se tu motat*“ nebo „*ty jsi mi to tady strčil*“. Subjekt JOS komunikační funkci expresivní a satisfaktivní přímou využíval např. „*ach jo, rozbila se nám i silnice na vlácky*“. U subjektu PAV žádné vyjádření této funkce není uvedeno.

Mezi méně zastoupené se řadí hned několik funkcí najednou, a to expresivní a satisfaktivní neverbální, direktivní nepřímá a i onomatopoeie všechny tyto uvedené funkce se nacházejí v transkriptu ve 4 %. Direktivní nepřímá funkce se u subjektu JOS projevuje např.: „*já jsem potřeboval abych jel k tobě*“. Rovněž subjekt JAN direktivní nepřímou funkci užil ve formulaci např.: „*já tam musím jet* “. U subjektu JOS se expresivní a satisfaktivní funkce v nonverbální podobě objevila ve sporu, když se JOS úmyslně strčil do subjektu JAN. Subjekt JAN expresivní a satisfaktivní funkci neverbální využil, kdy smíchem reagoval na vzniklou situaci. Domnívám se, že subjekt PAV stejnou funkci ukazoval tím, když si dal ruce na hlavu ve chvíli, kdy poukazoval svůj postoj na vzniklou situaci. Onomatopoeie se vyskytuje u subjektu JOS znázorněna interjencemi např. „*píp, píp*“. Subjekt PAV onomatopoeji využíval častěji např. „*blm blm bm*“, „*ššššš*“

Mezi zřídka zastoupenou funkcí patří expresivní a satisfaktivní nepřímá ve 3 %. Subjekt JOS využívá uvedenou funkci v této podobě např.: „*ale tady je to rozbourany, protože tatra to rozbourala*“. Expresivní a satisfaktivní nepřímou funkci subjekt JAN používá např.: „*tohle uz se nedá poslouchat*“.

Méně zastoupená výpovědní funkce je komisivní přímá a varování přímá s 2 %. Příklady komisivní přímé funkce jsou u subjektu JOS např.: „*Honzí, já mu nic neudělám*“. Funkci komisivní přímou formuloval i subjekt JAN např.: „*na*“. Naprosto stejnou větnou strukturou se vyjádřil v rámci komisivní přímé funkce i subjekt PAV př. „*na*“. Varování přímé využil pouze subjekt JOS i JAN. Jako příklad u subjektu JAN můžou posloužit sdělení např. „*tak já ti zbouram silnici*“ či „*tak já si s tebou nebudu hrát*“.

Nejméně zastoupené funkce jsou asertivní neverbální, dále také komisivní nepřímá a varování nepřímé s 1 %. Funkce asertivní neverbální se vyskytuje u subjektu PAV v době, když nonverbálně odpověděl, kde se nachází chybějící díl kolejnice a on na něj ukázal prstem.

U žádného ze subjektů nebyla uvedena výpovědní funkce asertivní nepřímá, direktivní neverbální, interogativní nepřímá i neverbální, permissivní neverbální a varování neverbální. Všechny tyto komunikační funkce výpovědi byly klasifikovány 0 %.

Komentář k 2. transkriptu

Nejvíce zastoupená komunikační výpovědní funkce byla u subjektů JAN 41 % i JOS 35 % totožná, a to asertivní přímá. Subjekt PAV 10 % funkci asertivní přímou také využíval, ale však v porovnání menším měřítku než ostatní subjekty. Snaha ze strany PAV formulovat asertivní přímou funkci je viditelná. Asertivní nepřímou funkci žádný ze subjektů neformuloval. Asertivní neverbální funkce se objevila jen u subjektu PAV v 5 %.

Další uvedená funkce byla permisivní a koncesivní přímá. Tento ukazatel platí u všech subjektů současně PAV 35 %, JAN 22 % i JOS 13 %. U subjektu PAV šlo především o vyjádření souhlasu či nesouhlasu. Funkce permisivní a koncesivní nepřímá se vyskytuje pouze u subjektů JAN 4 % a JOS 2 %. U subjektu PAV se ve druhém transkriptu zmíněná funkce vůbec nevyskytuje. V neverbální formě se tato funkce nevyskytuje u žádného ze subjektů.

Direktivní přímá funkce je další funkce s vysokým zastoupením hlavně u subjektu JOS 13 % a u JAN 8 %. U subjektu PAV se direktivní funkce v žádné podobě nevyskytuje. Má subjektivní dedukce spočívá v tvrzení, že subjekt PAV se v druhém transkriptu nedostal do situace, kdy by direktivní funkci mohl vhodně užít. Direktivní nepřímá funkce se v menším množství objevuje u JOS 4 % i JAN 4 %. U subjektu s PAV se nenachází vůbec. O důvodu nevyužívání příslušné funkce můžeme pouze spekulovat. Funkce direktivní neverbální se neukazuje u žádného ze subjektů.

Interogativní funkce přímá se nachází taktéž u všech subjektů. Nejvíce se však vyskytuje u subjektů JOS 11 % i PAV 5 % a nakonec u JAN 4 %. Z tabulky je tedy zjevné, že všechny subjekty otázky ve svých formulacích využívají. V transkriptu se naopak neukazuje forma interogativní nepřímá i neverbální.

Další zastoupenou funkcí je expresivní a satisfaktivní přímá, která se vyskytuje pouze u subjektu JOS 10 % a JAN 3 %. Zde uvedou funkci subjekt PAV 0 % v druhém transkriptu vůbec nevyjadřuje. V omezeném množství se objevila i funkce expresivní a satisfaktivní nepřímá u subjektů JOS 4 % i JAN 3 %, avšak u PAV 0 % se neukázala vůbec. Expresivní a satisfaktivní funkci neverbální subjekt PAV využívá nejvíce ze subjektů, a to v 15 %. Subjekty JAN 4 % i JOS s 1 % tuto funkci neverbální formulují však s menší frekvencí.

V rámci onomatopoeie se vyjádřily pouze subjekty PAV 25 % a JOS 3 %. U subjektu JAN se onomatopoeie neprojevila v žádné výpovědi. Předpokládám, že užívání interjekcí je bráno jako součást hry, která napomáhá především PAV k volné hře.

Také se méně projevuje funkce komisivní přímá. U všech subjektů se funkce komisivní přímá užila pouze v omezeném množství PAV 5 %, JAN 3 % a JOS 1 %. Déle funkce komisivní nepřímá se objevila pouze u subjektu JAN v 1 %. Ani komisivní neverbální funkce na tom nebyla nejlépe, jelikož ji subjekty ve svém výpovědích neformulovaly vůbec.

Varování přímé se objevilo jen u subjektu JAN 3 % a JOS v 1 %. Nijak se neprojevila u subjektu PAV. U subjektů JOS i JAN se ukázala funkce varování nepřímá v totožném zastoupení, tedy v 1 %. V neverbální podobě se tato funkce neuplatnila

Deklarativní funkci subjekty neuvžívají v žádné podobě tj. přímé, nepřímé ani neverbální.

Jazyková kreativita subjektů

Subjekt JOS při couvání s motorovým vozidlem určeným k zemědělským účelům začal vydávat obdobné zvuky, které vydávají obvykle jiné motorové dopravní prostředky. Zároveň neobvyklým způsobem skloňoval slovo vlak.

*JOS: **píp, píp**

*JOS: Hozno, prekázís **vlakovi**

Pozoruhodné situace v transkriptu

Byla jsem ohromena ze zdvořilostní formulace, kterou užil JAN, když si chtěl půjčit nějaký předmět od PAV. Je zřejmé, že subjekt JAN má zdvořilostní fráze již vžitě a nemusejí se mu ze strany dospělých připomínat.

*JAN: **Pavlí, můžu si to půjčit?**

*PAV: jo

Dle mého názoru se nejmladší subjekt PAV snaží vyrovnat ostatním subjektům, tudíž explicitně opakuje konce formulací.

*JOS: rychle stavějte uz jede vlak

*PAV: **lak jede**

% vlak

Na níže uvedené formulaci oceňuji, jak byla oznámena situace dalším subjektům. Dále také byl i udán důvod vzniklé situace.

*JOS: stala se **bouračka!**

% autonehoda

*JOS: protože vagonek projel přes kamen

Subjekt JOS chtěl nejspíš co nejrychleji upozornit ostatní subjekty na vzniklou obtížnou situaci.

*JOS: Honzí, stal se **prúsel** mě vykolejil

% průser

Pozoruhodné slovní obraty ze strany subjektů

V druhém transkriptu se započalo s užíváním synonym ze strany subjektů JOS i JAN

Př. u subjektu JOS

*JOS: ne to je **masinka**

*JOS: nepojede, tady stací jeden **vlak!**

Př. u subjektu JAN

*JAN: **masinka**, se tam prevrátila

*JAN: tady jezdí taky **vlak**

Již v prvním transkriptu se objevila podobná větná struktura, poukazující na úroveň kognitivní vyspělosti u subjektu JOS.

*JOS: tenhle vlak je na elektriku vid?

Tabulka 3 Souhrn transkriptu č. 2

Druhy komunikačních funkcí výpovědi		*JOS		*JAN		*PAV		Celkem	
		Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení
Asertivní	Přímá	35	35 %	30	41 %	2	10 %	67	35 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	1	5 %	1	1 %
Direktivní	Přímá	13	13 %	6	8 %	0	0 %	19	10 %
	Nepřímá	4	4 %	3	4 %	0	0 %	7	4 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Interogativní	Přímá	11	11 %	3	4 %	1	5 %	15	8 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Komisivní	Přímá	1	1 %	2	3 %	1	5 %	4	2 %
	Nepřímá	0	0 %	1	1 %	0	0 %	1	1 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Permisivní/koncesivní	Přímá	13	13 %	16	22 %	7	35 %	36	19 %
	Nepřímá	2	2 %	3	4 %	0	0 %	5	3 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Varování	Přímá	1	1 %	2	3 %	0	0 %	3	2 %
	Nepřímá	1	1 %	1	1 %	0	0 %	2	1 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Expresivní/satisfaktivní	Přímá	10	10 %	2	3 %	0	0 %	12	6 %
	Nepřímá	4	4 %	2	3 %	0	0 %	6	3 %
	Neverbální	1	1 %	3	4 %	3	15 %	7	4 %
Deklarativní	Přímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Onomatopoeie		3	3 %	0	0 %	5	25 %	8	4 %
Celkový součet		99	100 %	74	100 %	20	100 %	193	100 %

7.4.3 Transkript č. 3

Souhrnný počet uskutečněných výpovědí u jednotlivých subjektů je u jednotlivých subjektů JOS 73, JAN 37 a PAV 23. Dohromady subjekty vykonaly 133 výpovědí. Nejvíce se mezi subjekty užívala funkce asertivní přímá, a to ve 32 %. Ukázky této funkce u subjektu JOS jsou např.: „*už jsem opravil celej bagr*“, „*stojí tady ještě dost cihel*“. U subjektu JAN se asertivní funkce přímá objevila v rámci těchto sdělení: „*jedu za vámi na návštěvu*“, „*taky tahám rozbitý cihly na půdu*“. Subjekt PAV se vyjádřil např. „*inde*“.

Permisivní a koncesivní funkce je souhrnně zastoupená v 17 %. Tuto funkci subjekt JOS uvádí např.: „*né, tu jsem chtěl já preci*“ či „*to je nafta ta do bagru nepatří tam patší benzín*“. Subjekt JAN permisivní a koncesivní přímou funkci uvedl např.: „*už můžu nastartovat*“ nebo „*né, já chci kameny*“. Permisivní a koncesivní výpovědní funkce se u subjektu PAV ukazuje v ukázce např.: „*nemůžu*“, „*jo*“, „*ne*“.

Velké množství výpovědí se ukázalo u direktivní přímé funkce ve 13 %. Subjekt JOS tuto funkci vypověděl v následujících příkladech „*Pají, nenakládej si sám bez baglu tam nevidíš*“, „*Honzí, dojed' mi pro ten benzín*“, „*voz ty cihly na stranu*“. Subjekt PAV tuto funkci vyjádřil např. „*dej!*“

V hodném počtu 11 % se vyskytly najednou dvě funkce: interogativní přímá 11 % a expresivní a satisfaktivní přímá. Subjekt JOS interogativní přímou funkci vyjádřil ve větných spojeních např.: „*ty už staviš jo?*“, nebo „*už vezeš benzín?*“. Funkce interogativní přímou subjekt JAN ukázal na příkladu např. „*tak už mám benzín?*“ a „*ale není otevírací vid?*“. U subjektu PAV se funkce vyskytla na příkladu „*kde?*“, „*uz?*“. Expresivní a satisfaktivní přímá funkce je u subjektu JOS možná shledat např.: „*on se prevrátil bagr, takže průsel*“, „*konečně!*“. Zmíněnou funkci subjekt JAN vyjadřuje skrze uznání např. „*zase jsem tu cihlu rozbil*“.

V početném zastoupení se objevila funkce direktivní nepřímá, a to v 5 %. Subjekt JOS tuto funkci vyjádřil např.: „*já je pak sundám*“. Komisivní přímá funkce byla zastoupena ve 3 %. Příklad komisivní přímé funkce můžeme pozorovat ve větném spojení u subjektu JAN např.: „*nakládejte mi, prosím, pane*“.

Zřídka se ve třetím transkriptu ukazují tyto funkce permisivní a koncesivní nepřímá, varování přímé i nepřímé, expresivní a satisfaktivní neverbální a onomatopoeie. Všechny tyto komunikační výpovědní funkce jsou uvedeny ve 2 %. Funkci permisivní a koncesivní nepřímou subjekt JAN uvádí ve výpovědi např. „já pořád jezdím dokolečka“. Subjekt JOS varování přímé předkládá v ukázkách např. „zabrzni nebo do mě nabouráš“, či „dávej pozor“. Expresivní a satisfaktivní funkci neverbální ukazuje PAV v situaci, když narazil svým bagrem do jiného. V jiné situaci projevuje svůj postoj smíchem. Onomatopoeie předvedl subjekt PAV např. „blmmm“, „píp, píp, píp“.

Mezi nejméně zastoupené funkce patří komisivní nepřímá a expresivní a satisfaktivní nepřímá zastoupené v 1 %. Ani jeden ze subjektů neuvedl deklarativní funkci v žádné podobě.

Komentář k 3. transkriptu

Tento transkript vznikl v době, kdy subjekty najednou prodělávaly respirační onemocnění. Z tohoto důvodu se troufám tvrdit, že je tento transkript nejstručnější i z hlediska množství komunikačních funkcí výpovědi. Volná hra probíhala běžným způsobem, ale ke komunikaci jako takové docházelo méně, než je obvyklé.

Nejzastoupenější funkci znovu tvořila asertivní přímá, která se objevila u všech subjektů. Dokonce u subjektu JOS 37 % a JAN 32 % v nejpočetnějším zastoupení. U subjektu PAV 13 % je vidět snaha k využívání této funkce. Funkce asertivní nepřímá i neverbální se v třetím transkriptu neukazuje ani v jednom případě.

Další vysoce postavená funkce byla permisivní a koncesivní přímá, kterou nejčastěji využíval subjekt PAV 30 %, který má tuto funkci i jako nejzastoupenější. U subjektů JAN 19 % i JOS 11 % je permisivní a koncesivní přímá funkce v menší míře než u PAV. Dále permisivní a koncesivní funkce nepřímá se objevuje pouze u subjektů PAV 4 % a JAN 3 %. Neverbální forma této funkce není nijak uvedena.

Direktivní přímá funkce, která znovu převažuje u subjektu JOS 22 %. U subjektu PAV se tato funkce objevila pouze jednou, a to ve 4 %. Ve třetím transkriptu subjekt JAN ani direktivní přímou funkci neužíval. Další relativně početnou funkcí se stala direktivní nepřímá, která se ve totožném množství vyskytuje u subjektů JOS 5 % a JAN 5 %. Direktivní

nepřímou funkci subjekt PAV 0 % tentokrát neuvedl. Tuto funkci v neverbální formě neuvedl žádný ze subjektů.

V nezanedbatelném množství byla uvedena expresivní a satisfaktivní přímá funkce, kterou uvedly subjekty JAN 14 % i JOS 12 %. Subjekt PAV zmíněnou funkci formuloval pouze jednou v počtu 4 %. Funkce expresivní a satisfaktivní nepřímá se projevila pouze u subjektu JOS v 1 %. V neverbální formě se funkce objevila pouze u subjektu PAV v zastoupení 9 %.

Interogativní funkce přímá se vyskytuje u všech subjektů, ale nejvíce u JAN v 19 %. U subjektů PAV je funkce prokázána v 17 % případu. Avšak u subjektu JOS je zastoupení této funkce pouze ve 4 %. Funkce interogativní nepřímá neverbální ve třetím transkriptu není.

Funkce komisivní přímá se ukazuje u všech subjektů v tomto množství: JAN 5 %, PAV 4 % a JOS 1 %. Nepřímá komisivní funkce je uvedena pouze u subjektu JAN ve 3 % případech. Tato funkce v neverbální podobě nemá ve třetím transkriptu zastoupení.

Onomatopoeie se vyskytuje pouze u subjektu PAV ve 13 %. Zatímco veškerá funkce varování se ukazuje pouze u subjektu JOS, tj. v přímé formě 3 %, nepřímé 3 % a neverbální funkce se u žádného subjektu také nevyskytuje.

Deklarativní komunikační výpovědní funkce opět nenašla zastoupení ani u jednoho subjektu v žádné podobě.

Jazyková kreativita subjektů

Subjekt JOS nejspíš chtěl sdělit, že se stala havárie, při které došlo k totální škodě na dopravním prostředku.

*JOS: to je totálka

Pozoruhodné situace v transkriptu

Subjekt JOS zastával roli bagristy, který ostatním subjektům nakládal kameny na vůz. Když JAN přijel se svým nákladním vozem k JOS, tak mu JAN začal vykat. Dále ho neoslovil jako obvykle jménem, ale hovořil k němu jako k dospělé osobě. Navíc svou zdvořilostní fázi doplnil verbem prosím.

*JAN: **nakládejte mi, prosím, pane**

*JAN: uz mi **nakládejte jo?**

JOS dokázal samovolně domyslet důsledky zaseknuté vrtule, což znovu ukazuje na úroveň nabytých kognitivních schopností.

*JOS: jak se zasekla **vrtule, tak by se stala bouračka**

% autonehoda

Subjekt JOS potřeboval nutně pohonné hmoty do svého dopravního prostředku, jelikož už nemohl nastartovat. Sdělil subjektu JAN, zda by mu nedopravil palivo. Situace se ale změnila v dohadování, zda se jedná o pohonnou hmotu, či nikoliv.

*JOS: Honzí, jeď' pro ten benzín

*JOS: jed

*JOS: už vezeš benzín?

*JAN: jo vezu

% postupně JAN vozil JOS paliva, ale JOS nebyl spokojený

*JOS: to je nafta ta do bagru nepatří tam patší benzín

*PAV: benjín?

% benzín

*JOS: to je olej

% PAV se směje

*JAN: tak už mám benzín?

*JOS: ne to jsou kameny

*JAN: mám benzín?

*JOS: to je železo

*JOS: Honzí, já chci benzín

*JOS: to je hnůj

*JAN: mám benzín?

*JOS: konečně!

Pozoruhodné slovní obraty ze strany subjektů

Stejně jako v druhém transkriptu i ve třetím se objevuje obdobná sdělení. Znovu se jedná o upozornění na nastalou závažnou situaci.

*JOS: on se převrátil bagr, takže **průsel**

% převrátil

% průser

Lze tvrdit, že subjekt JOS našel zalíbení v dopravních prostředcích. Toto své tvrzení vyvozují z nejčastějšího výběru hraček. Znalost dílů z dopravních prostředků zde dokládá níže uvedené formulace

*JOS: už mám celej **píst**

*JOS: mám i kousek **pístu**, už opravenou

Tabulka 4 Souhrn transkriptu č. 1

Druhy komunikačních funkcí výpovědi		*JOS		*JAN		*PAV		Celkem	
		Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení
Asertivní	Přímá	27	37 %	12	32 %	3	13 %	42	32 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Direktivní	Přímá	16	22 %	0	0 %	1	4 %	17	13 %
	Nepřímá	4	5 %	2	5 %	0	0 %	6	5 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Interogativní	Přímá	3	4 %	7	19 %	4	17 %	14	11 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Komisivní	Přímá	1	1 %	2	5 %	1	4 %	4	3 %
	Nepřímá	0	0 %	1	3 %	0	0 %	1	1 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Permisivní/koncesivní	Přímá	8	11 %	7	19 %	7	30 %	22	17 %
	Nepřímá	0	0 %	1	3 %	1	4 %	2	2 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Varování	Přímá	2	3 %	0	0 %	0	0 %	2	2 %
	Nepřímá	2	3 %	0	0 %	0	0 %	2	2 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Expresivní/satisfaktivní	Přímá	9	12 %	5	14 %	1	4 %	15	11 %
	Nepřímá	1	1 %	0	0 %	0	0 %	1	1 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	2	9 %	2	2 %
Deklarativní	Přímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Onomatopoeie		0	0 %	0	0 %	3	13 %	3	2 %
Celkový součet		73	100 %	37	100 %	23	100 %	133	100 %

7.4.4 Transkript č. 4

Souhrnný počet jazykových jednotek ve čtvrtém transkriptu byl pro jednotlivé subjekty následující: JOS 99, JAN 96 a PAV 15. Celkově se tedy uskutečnilo 210 větných struktur. Nejvíce se projevila asertivní přímá funkce, a to v 33 %. U subjektu JOS můžeme pozorovat tyto výpovědi: „*tady mám plot a trampolíny*“, „*budu to tam podávat Pavlíkovi*“. Příklady asertivní přímé funkce u subjektu JAN jsou: „*našel jsem lopatku*“ a „*budeme mít spojený domeček s Pavlíkem*“.

Vysoké zastoupení měla i funkce permissivní a koncesivní přímá v počtu 19 %. Subjekt JOS funkci vyjádřil následovně: „*ne já to počebuju*“, „*jo, mně taky*“. Ukázka od subjektu JAN vypadá např.: „*ne, tohle taky nepřeskočí*“ či „*nene,*“. U subjektu PAV se permissivní a koncesivní přímá funkce ukázala v těchto formulacích: „*já ne*“ nebo „*jo*“.

Další početně zastoupená funkce je expresivní a satisfaktivní přímá v četnosti 15 %. Subjekt JOS zmíněnou funkci vyjádřil takto: „*to je pěkná galáž*“, „*ty jsi to malinko rozboural*“, a „*máš to pěkně dílkatý*“. Příklady, které uvedl subjekt JAN, jsou např.: „*taková galáž se mi nepovedla hlozně moc dlouho*“, či „*Pajíkovi se to nepovedlo*“.

V hojném množství je uvedená i interogativní přímá funkce, a to ve 12 %. Tuto funkci subjekt JOS vyjadřuje následujícím způsobem: „*co to máš?*“, „*tobě to teda moc nevychází co?*“. U subjektu JAN se interogativní přímá funkce vyskytuje např.: „*kde je lopata toho bagzikovo?*“, „*takhle?*“. Zatímco subjekt PAV opět tuto komunikační výpověď vyjádřil jedním verbem, např. „*ploč*“, „*tak?*“.

Direktivní funkce přímá se vyskytuje v 8 % výpovědí. U subjektu JOS se funkce objevuje v těchto výpovědích: „*ne, Honzí, počkej*“, „*Pají, uхни se*“. Konkrétní ukázky přímé direktivní funkce u subjektu JAN jsou např.: „*a tyhle budu dělat já*“, „*hej, puč mi to*“. Vyjádření direktivní přímé funkce u subjektu PAV vypadala např. „*uka*“.

Mezi méně zastoupenou funkci patří direktivní nepřímá, které je obsažena pouze 3 % v komunikačních výpovědích. Příklad funkce direktivní nepřímé u JAN je „*tuhle kosku bych potřeboval*“.

Mezi zřídka uvedené funkce patří expresivní a satisfaktivní nepřímá, ale i v neverbální podobě. Obě tyto funkce jsou ve čtvrtém transkriptu objevují ve 2 %. Nejprve

budou představeny příklady expresivní a satisfaktivní nepřímé funkce, kterou subjekt PAV například vyjádřil takto: „*hmmm*“. Funkce expresivní a satisfaktivní neverbální se u subjektu JAN projevila v situaci, kdy se kvůli rozbité garáži rozplakal. Subjekt JOS si sám sobě zatleskal, když se podíval, jak se mu jeho vlastní stavba povedla. U subjektu PAV došlo k nonverbální komunikaci, když se stala autonehoda, tak si dal okamžitě obě ruce na oči.

Nejméně formulované komunikační funkce výpovědi jsou následující: komisivní přímá, varování přímá i nepřímá s 1% zastoupením. Komisivní přímou funkci subjekt JAN formuloval např. „*ale já to nikomu nezeknu*“. U subjektu JOS můžeme poukázat na příklady funkce varování přímého: „*hlavně aby se tam nedostal zloděj*“ nebo „*ale vzdyt ti tam tudy budou chodit myši*“.

Onomatopoeie se objevila pouze v jedné případě, a to u subjektu JAN př. „*kokodát, kokodát*“. Ani jeden ze subjektů ve čtvrtém transkriptu neformuloval deklarativní komunikační výpovědní funkci. Dokonce subjekt PAV se ani jednou během dialogu nevyjádřil varováním. Všechny zmíněné funkce byly tedy ohodnoceny v tabulce 0 %.

Komentář k 4. transkriptu

Nejvýše se ve čtvrtém transkriptu vyskytovala asertivní přímá funkce, která se nejvíce objevila u subjektů JOS 37 % a JAN 32 %. U subjektu PAV se funkce objevila ve 13 %. Je zjevné, že se PAV snažil při asertivní funkci také zapojit. Funkce asertivní nepřímá i neverbální není obsažena u žádného ze subjektů.

Permisivní a koncesivní funkci přímou v první řadě formuloval PAV v 53 %. Za to u subjektů JAN 19 % a JOS 14 % se objevila v menší míře. Většinou subjekt PAV při užívání permisivní a koncesivní přímou funkci reagoval souhlasem, potažmo nesouhlasem s ostatními. Funkce permisivní nepřímá je uvedena jen u subjektu JOS v 1 %. Zmíněná funkce nemá od žádného ze subjektů uvedenou neverbální formu.

Funkce expresivní a satisfaktivní přímá se objevila pouze u subjektů JOS 19 % a JAN 14 %. Tuto funkci subjekt PAV vůbec nevyužíval. Předpokládám, že subjekt PAV funkci nepoužil, protože nechtěl vyjádřit svůj postoj, který vyplýval z předcházejícího chování. V nepřímé formě se tato funkce objevuje u subjektu PAV ve 13 %, u JOS ve 2 % a u JAN

v 1 %. Vzorek z neverbální expresivní a satisfaktivní funkce je u subjektů následovný: PAV 7 %, JOS 2 % a JAN 1 %.

Interrogativní přímá funkce je nejvíce zastoupena u subjektu JOS, a to ve 14 %. Dále také u subjektů PAV ve 13 % a u JAN v 10 %. Funkci interrogativní nepřímou uvedl pouze subjekt JAN v 1 %. Nepřímou formu této funkce nepoužil žádný ze subjektů.

Přímá direktivní výpovědní funkce se objevuje v 9 % u subjektu JAN, dále i v 7 % u subjektů PAV i JOS. Funkce direktivní nepřímá se prokazuje jen u subjektů JAN v 6 % a u JOS v 1 %. Tato funkce nemá ve čtvrtém transkriptu ani jednu neverbální ukázkou.

Komunikační funkce komisní přímá je uvedena pouze u subjektu JAN a to ve 2 %. Nepřímá i neverbální podoba této funkce se nijak nevyskytuje.

Varování přímé je obsaženo jen u subjektů JOS i JAN ve stejném počtu 1 %. Nepřímá forma této funkce je prokázána u subjektu JOS v zastoupení 2 %. Varování přímé se nevyskytuje v žádné podobě u žádného ze subjektů.

U subjektu JAN je onomatopoeie obsažena v 1 %. U dalších subjektů se nevyskytuje vůbec. Deklarativní funkce se znovu neobjevuje v žádné možné formě komunikační výpovědi.

Jazyková kreativita subjektů

Subjekt JAN ve výše ukázané ukázce pochybil ve skloňování, tedy v morfologicko-syntaktické rovině. Neživotná podstatná jména skloňuje jako životná.

*JAN: kde je lopata toho **bagzíkovo**?

% bagru

V následujícím větném spojení se domnívám se, že subjekt JAN chtěl poukázat na svou barevnou stavbu.

*JAN: já mám úplně **barevninkou** vidíš?

% barevnou

Pozoruhodné situace v transkriptu

Subjekt JAN nejprve tvrdí, že se subjektu PAV stavba nezdařila, ale v dalším větě své předchozí tvrzení popírá.

*JAN: Pajíkovi se to nepovedlo

*JAN: on chce, aby to bylo takhle

*JOS: takový vrata bych jsem nikdy neudělal

Pozoruhodné slovní obraty ze strany subjektů

Níže uvedený dialog zobrazuje prosociální reakci, jak ze strany JOS, tak i ze strany JAN. Společně se rozhodli pomoci PAV se stavbou.

*JAN: ukaž, já mu pomůžu

*JOS: taky

*JAN: mně to takou pláci dalo

*JAN: Pají, musíme dát tam tadytu kosičku

% kostičku

PAV: co?

*JAN: tahle budou vrata

V závěru tohoto dialogu navíc dojde propojení staveb JAN s PAV.

*JAN: budeme mít spojený domeček s Pavlíkem

Tabulka 5 Souhrn transkriptu č. 4

Druhy komunikačních funkcí výpovědi		*JOS		*JAN		*PAV		Celkem	
		Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení
Asertivní	Přímá	36	36 %	33	34 %	1	7 %	70	33 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Direktivní	Přímá	7	7 %	9	9 %	1	7 %	17	8 %
	Nepřímá	1	1 %	6	6 %	0	0 %	7	3 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Interogativní	Přímá	14	14 %	10	10 %	2	13 %	26	12 %
	Nepřímá	0	0 %	1	1 %	0	0 %	1	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Komisivní	Přímá	0	0 %	2	2 %	0	0 %	2	1 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Permisivní/koncesivní	Přímá	14	14 %	18	19 %	8	53 %	40	19 %
	Nepřímá	1	1 %	0	0 %	0	0 %	1	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Varování	Přímá	1	1 %	1	1 %	0	0 %	2	1 %
	Nepřímá	2	2 %	0	0 %	0	0 %	2	1 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Expresivní/satisfaktivní	Přímá	19	19 %	13	14 %	0	0 %	32	15 %
	Nepřímá	2	2 %	1	1 %	2	13 %	5	2 %
	Neverbální	2	2 %	1	1 %	1	7 %	4	2 %
Deklarativní	Přímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Onomatopoeie		0	0 %	1	1 %	0	0 %	1	0 %
Celkový součet		99	100 %	96	100 %	15	100 %	210	100 %

7.4.5 Transkript č. 5

Celkový počet větných struktur v pátém transkriptu je u jednotlivých subjektů v počtu JOS 104, JAN 95 a PAV 25. V souhrnném součtu se tedy uskutečnilo 225 jazykových jednotek. V nejvyšším možném zastoupení se objevila funkce asertivní přímá, a to ve 41 %. Autentické ukázky funkce uvedl subjekt JOS např.: „*tady to je sedací tlaktůlek*“, nebo „*tady ty šlouby jsou jakoby náhony, aby se ty kolečka točily*“. U subjektu JAN se asertivní přímá funkce projevila v těchto formulacích: „*jo, to je lego*“, „*zasekla se mi tady lopatka*“.

Na vyšší pozici se vyskytovala funkce interogativní přímá v celkovém zastoupení 20 %. U subjektu JOS se v rámci této funkce tvořily tyto příklady: „*ploč mi to bouláš?*“, „*a co tedy děláš?*“. Takové příklady se ukazují i u subjektu JAN např. „*kde mám tu vanu?*“, „*ty chceš, abych měl pokaženou galáž vid?*“. Subjekt PAV na rozdíl od ostatních subjektů otázku tvoří v jednoslovném znění např. „*kde?*“, „*ploč*“, „*akou?*“

Vysokého umístění se dočkala i funkce permissivní a koncesivní přímá, a to v 11 %. Tuto funkci subjekt JOS vyjádřil následovně „*ale to není vana*“, „*já mám jednu taky*“. V podobném znění pokračoval i subjekt JAN, např. „*ale já ji nechci mít rozbouchlou*“, „*já se nepředvádím*“. Subjekt PAV obvykle permissivní a koncesivní přímou funkci vyjadřoval souhlasem nebo nesouhlasem např. „*já taky*“, „*jo, má*“, „*jo*“

V hojném počtu se dále zobrazila funkce direktivní přímá s 10 %. Příklady funkce direktivní přímé u subjektu JOS jsou: „*tak už si nehraj a stav konečně!*“, „*přineste nářadí*“. U subjektu JAN se funkce projevovala ve formulacích např. „*ukaz!*“, „*já chci lopatku takovouhle!*“. Subjektu PAV direktivní přímou funkci tentokrát nepoužíval.

K početnému zastoupení se řadí i funkce expresivní a satisfaktivní přímá, a to v 7 %. Zmíněnou funkci subjektu JOS vyjadřuje např. „*dík, Páji*“, „*málem jsi mě zlikvidoval*“. Tuto funkci subjektu JAN formuluje např. „*rozbili jsme tletí tlakrol*“, „*jau, a ty mě boucháš do zad*“.

Mezi méně uvedené funkce patří direktivní nepřímá a expresivní a satisfaktivní neverbální ve stejném počtu 2 %. Konkrétní vyjádření funkce direktivní nepřímé u subjektu JOS je např. „*tady bude pro bagžika místo*“. Funkce expresivní a satisfaktivní neverbální je

zobrazená u subjektu JAN v podobě smíchu. U subjektu PAV se funkce ukázala v situaci, kdy se také smál nebo když PAV svým vozem najel do vozidla subjektu JOS.

Nejméně uvedené funkce jsou tyto asertivní neverbální, permissivní a koncesivní nepřímá, varování přímá, expresivní a satisfaktivní nepřímá a onomatopoeie, souhrnně zastoupené v 1 %. Subjekt PAV asertivní neverbální funkci vyjádřil, když ukázal dlaní, kde se nachází hledané lego. Funkci varování přímou subjekt JOS formuloval takto: „*vždyt oni ti utečou*“. Příklad onomatopoeie uvedl subjekt JAN např. „*kokodát, kokodát*“.

Opětovně se neukázala ani v jednom případě funkce deklarativní. Domnívám se, že tato funkce je většinou využívána až dospělými jedinci. Funkce varování neproběhla v žádné podobě u subjektu PAV i JAN.

Komentář k 5. transkriptu

V pátém transkriptu se nejvíce objevovala asertivní přímá funkce, a to u subjektu JAN ve 48 %, JOS v 41 % a u PAV v 16 %. Asertivní nepřímá funkce se u žádného ze subjektu nevyskytla. Funkce asertivní neverbální se projevila u subjektu PAV s 8 % a taktéž u subjektu JOS s 1 %.

Interogativní přímá se objevila u všech subjektů v hojném množství, konkrétně u PAV 24 %, JAN 20 % a JOS v 16 %. Ani v jednom případě se neobjevila funkce interogativní nepřímá i neverbální. Otázkou je, z jakých příčin k tomu došlo.

Funkce permissivní a koncesivní přímá se poukázala u každého ze subjektů, přesněji tedy u PAV 24 %, JAN 15 % a u JOS 4 %. Avšak tato funkce v nepřímém znázornění se objevila pouze u subjektu PAV v 8 %. Neverbální podobu permissivní a koncesivní funkce neuvedl ani jeden ze subjektů.

Další funkce je direktivní přímá, která je obsažena u subjektů JOS v 16 % a u JAN v 6 %. Zatímco u subjektu PAV není celá funkce formulovaná vůbec. Nepřímou podobu direktivní funkce ztvárnil JOS ve 4 % a JAN v 1 %. Neverbální direktivní funkce není v pátém transkriptu obsažena ani v jednom případě.

Funkce expresivní a satisfaktivní přímá se vyskytuje nejvíce u subjektu JOS v 10 % dále pak u JAN v 5 % a nakonec u PAV s 4 %. Nepřímou formu této funkce můžeme

zpozorovat pouze u subjektu JAN i JOS v 1 %. Za to expresivní a satisfaktivní funkci neverbální vidíme nejvíce u subjektu PAV ve 12 % a u subjektu JAN v 1 %.

% Subjekt JOS funkci v neverbální podobě nevyjádřil.

Varovací funkce přímá je obsažena pouze v subjektu JOS, a to v 2 %. Ostatní subjekty funkci nijak nevyužívají. Dále také subjekt JOS používal nepřímou funkci v 1 %. Zatímco ostatní subjekty varování nepřímé nevyužívají. Neverbální varování nebylo uvedeno ani u jednoho ze subjektů.

Komisivní funkce se vyskytuje u subjektů v ojedinělém množství. Přímá forma se objevuje pouze u subjektu JOS a to v 1 %. Naopak subjekt JAN uvedl zase jen komisivní nepřímou funkci v 1 %. Nikdo jiný se subjektů se komisivní nevěnoval pozornost. Ani neverbální podoba této funkce nenašla zastoupení.

U subjektu PAV se onomatopoeie vyskytuje v největším množství, a to ve 4 %. Onomatopoeie se u subjektu objevuje ve stejném množství v 1 %. Funkci deklarativní opětovně nevyužil ani jeden ze subjektů.

Jazyková kreativita subjektů

Subjekt JOS popisoval, jaké bude mít vybavení na své stavbě. Dokonce nezapomněl i na část domu, kde bude psát a číst si, i když v současné době nemá ani jednu z uvedených činností osvojenou.

*JOS: tady budu **psát** nebo **čítat si**, víš?

% číst si

Pozoruhodné situace v transkriptu

Přívětivá snaha o laskavost přišla v pátém transkriptu, když JOS nabídl pomocnou ruku subjektu JAN.

*JOS: **mám ti pomoci?**

Z níže uvedené ukázky je zřejmé, že subjekty chápou, jakým způsobem funguje příslušenství zemědělských strojů. Zároveň si ale i uvědomují důsledky, kdyby se stroj rozbil. Spontánně zmiňují, že se jedná pouze o hru, nikoliv o realitu.

*JAN: tady jsou ostlé kola

% ostrý kola

*JAN: aby mohly jezdit, taky takhle tu hlinu a ze tlávou

*JAN: víš, jak je to smíchané? jak to vytrhne?

*JAN: pak tam padne seno

*JAN: tak to takhle pojedou rychlejš

*JOS: ploč?

*PAV: poč?

% proč?

*JAN: **to je jenom jako**

*JOS: jinak kdyby to bylo **dooplavdický**, tak by to totálně bylo v **plůseru**

% doopravdy

% průseru

*JOS: **jenom jako**

*PAV: jo

Subjekty spontánně dodržují nařízená pravidla, která si s nimi určila matka jednoho ze subjektů. V této situaci dochází k oboustrannému respektu. Matka dovolila subjektům si hrát s legem a subjekty respektují, že si stavby musejí posunout na kraj.

*JOS: **musíme to potom uklidit**, abychom to nemuseli rozboula

% rozbourat

*JAN: hmm **mamka to říkala**

% říkala

Subjekt JOS si zničehonic při stavění začal zpívat. Domnívám se, že se jednalo o smyšlenou píseň. Píseň reprodukoval i subjekt JAN a objevila se v transkriptu ještě jednou.

% zpěv smyšlené písni JOS

*JOS: **helkule, helkule máme čtyři melkule**

% nyní se ke zpěvu přidal JAN

% PAV chlapce pouze pozoroval

*JAN: **melkule, melkule**

*JOS: já žíkám helkule, né melkule!

*JAN: **melkule, melkule máme čtyři**

*JOS: **helkule, helkule máme čtyři melkule**

*JAN: ale já zpívám melkule

*JOS: **helkule, helkule**

Pozoruhodné slovní obraty ze strany subjektů

Znovu se v transkriptu opakují větné struktury, kde se objevují názvy částí či příslušenství zemědělských strojů.

*JOS: tady ty **šlouby** jsou jakoby **náhony**, aby se ty **kolečka** točily

*JOS: já k tomu mám ještě **ladlici** doma

% radlici

Subjekt JAN chtěl níže uvedeným sdělením nejspíše sdělit, že by subjekt JOS chtěl, aby se jeho garáž zničila či poškodila.

*JAN: ty chceš, abych měl **pokaženou** galáž vid?

Subjekt PAV úmyslně narazil svým vozem do dopravního prostředku JOS. Svému činu se PAV posléze smál, avšak subjekt JOS ho upozornil na možné důsledky jeho jednání.

% PAV najel svým vozem do JOS vozidla

*JOS: jé tys do mě **napálil**

% PAV se směje

*JOS: málem jsi mě **zlikvidoval**

Tabulka 6 Souhrn transkriptu č. 5

Druhy komunikačních funkcí výpovědi		*JOS		*JAN		*PAV		Celkem	
		Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení
Asertivní	Přímá	43	41 %	46	48 %	4	16 %	93	41 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	1	1 %	0	0 %	2	8 %	3	1 %
Direktivní	Přímá	17	16 %	6	6 %	0	0 %	23	10 %
	Nepřímá	4	4 %	1	1 %	0	0 %	5	2 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Interogativní	Přímá	19	18 %	19	20 %	6	24 %	44	20 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Komisivní	Přímá	1	1 %	0	0 %	0	0 %	1	0 %
	Nepřímá	0	0 %	1	1 %	0	0 %	1	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Permisivní/koncesivní	Přímá	4	4 %	14	15 %	6	24 %	24	11 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	2	8 %	2	1 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Varování	Přímá	2	2 %	0	0 %	0	0 %	2	1 %
	Nepřímá	1	1 %	0	0 %	0	0 %	1	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Expresivní/satisfaktivní	Přímá	10	10 %	5	5 %	1	4 %	16	7 %
	Nepřímá	1	1 %	1	1 %	0	0 %	2	1 %
	Neverbální	0	0 %	1	1 %	3	12 %	5	2 %
Deklarativní	Přímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Onomatopoeie		1	1 %	1	1 %	1	4 %	3	1 %
Celkový součet		104	100 %	95	100 %	25	100 %	225	100 %

7.4.6 Transkript č. 6

Komplexní počet větných struktur v nahrávce byl u jednotlivých subjektů následující: JOS 102, JAN 89 a PAV 20. Celkový počet vyřčených výpovědí je tedy 211. Nejzastoupenější funkce je asertivní přímá, a to ve 35 %. Příklady funkce asertivní přímé u subjektu JOS jsou tyto: „*z toho tlaktola neskutečně lije*“, „*jedu do lesa je tam kamen*“. Vyjádření zmíněné funkce od subjektu JAN je např.: „*já budu oplavovat bagzicka*“, „*jedu plo počítač*“.

Na vysoké pozici se vyskytla funkce permissivní a koncesivní přímá v souhrnném zastoupení 27 %. Subjekt JOS formuloval uvedou funkci následovně: „*ne, ne klysy jsou malý*“, „*jojo*“. Obdobné vyjádření se vyskytovalo i u subjektu JAN, např. „*já jsem tam nešahal*“, „*ne, ty jsou moje*“. U subjektu PAV permissivní a koncesivní funkce přímá vypadala takto: „*ne, ne*“, „*jo*“.

Další funkce s vyšším výskytem je interogativní přímá uvedená ve 14 %. Tuto funkci subjekt JOS vyjádřil ve sděleních např.: „*Honzí, ploč s tím tak zlobíš?*“, „*ty jsi myslíš, že jsou velký jako obl jo?*“. U subjektu JAN se interogativní přímá funkce týkala vět např.: „*já ty zvížátka pošlu za tebou a ty tvoje kočičky je budou jíst jo?*“, „*kde mám ten šloubovák?*“. Subjekt PAV tuto komunikační funkci výpovědi uvedl např. „*kam?*“.

V hojném počtu se objevily rovnou dvě komunikační funkce výpovědi, a to direktivní přímá a expresivní a satisfaktivní neverbální. Obě funkce v šestém transkriptu získaly totožných 5 %. Jako první jsou uvedeny příklady direktivní přímé funkce u subjektu JOS např.: „*už do tý lampičky nikdy nesahej!*“, „*už odjíždím, startujte zetola*“. U subjektu funkci vidíme v těchto spojeních např. „*bouchej si do svojeho*“, nebo „*Pají, podívej se*“. Direktivní přímou funkci subjekt PAV uvedl v následující formě „*dej*“. Při vyjádření funkce expresivní a satisfaktivní neverbální se nejčastěji všechny subjekty smály. Akorát v situaci, když si subjekt PAV shodil plastový traktor na nohu, tak jeho reakce byla opačného rázu, tj. reagoval pláčem.

Mezi početně zastoupenou funkcí patří varování přímé ohodnocené 4 %. Konkrétní ukázky z této funkce se u subjektu JOS formulují např. „*stop, na tlaktor totálně lije*“, nebo „*tak to se ti ten bagl lozbije blzo*“, „*dávej pozol, ať ti ho nikdo neukladne*“.

Zřídka se objevuje funkce expresivní a satisfaktivní přímá ve 3 %. Vyjádření této funkce u subjektu JOS tkví v následujících formulacích např.: „*ty lžeš!*“, „*já tě viděl, jak jsi tam šahal takhle*“. U subjektu JAN se objevila expresivní a satisfaktivní funkce takto „*mamí! Pepa mně mlátí!*“.

Mezi méně obsažené výpovědní funkce řadíme varování nepřímé i onomatopoeie. Celkově se tyto funkce uvádějí pouze ve 2 % . Subjekt JAN nepřímá varování uvedl ve větě např. „*ale když se otevře, tak oni se tam můžou dostat*“. Onomatopoeie byla vyjádřena u subjektu JAN takto např.: „*brn, brn*“, či „*drn, drn*“.

Nejméně zastoupené funkce jsou direktivní nepřímá, komisivní přímá, a to v 1 %. Subjekt JOS direktivní nepřímou funkci ztvárnil např.: „*já ti odeženu ty tvoje zvížátky*“, touto formulací dle mého názoru vytvořil návrh. Funkci komisivní přímou vyjádřil subjekt PAV např. „*na*“.

Komunikační funkce deklarativní se neobjevila v šestém transkriptu v žádné podobě, tj. přímé, nepřímé ani neverbální.

Komentář k 6. transkriptu

V šestém transkriptu se nejvíce objevovala funkce asertivní přímá, a to u subjektu JAN v 42 % a u JOS v 35 %. Subjekt PAV asertivní funkci tentokrát nevyužil v žádné formulaci. Funkce asertivní nepřímá se objevila pouze u subjektu JAN v 1 %. U žádného ze subjektů se také neobjevuje funkce asertivní neverbální.

Permisivní a koncesivní funkce se projevila u všech subjektů v značném množství, u PAV 45 %, JAN 33 % a JOS 20 %. Avšak subjekty formu nepřímou a neverbální u permisivní a koncesivní funkce neuvádějí.

Interogativní funkce přímá je zastoupeno v subjektů následovně: JOS 18 %, JAN 11 %, PAV 5 %. Taktéž interogativní funkce nepřímá ani neverbální se v transkriptu neobjevuje.

Funkce expresivní a satisfaktivní přímá je nejvíce obsažena u subjektu JOS, a to v 5 %, zatímco u JAN jen ve 2 %. Subjekt PAV přímou podobu funkce nevyjádřil. Tato funkce nepřímá není u žádného subjektu uvedena. Oproti tomu expresivní a satisfaktivní

neverbální funkce je nejvíce uvedena u subjektu PAV ve 30 %. A subjekty JOS i JAN mají v této funkci stejné zastoupení, a to ve 2 %.

Funkce direktivní přímá se ukazuje u všech ze zkoumaných subjektů. S totožným zastoupením se objevuje u subjektu PAV i JOS v 5 %. A subjekt JAN má direktivní přímou funkci zahrnutou ve 4 %. Podobu direktivní nepřímé funkce využil pouze subjekt JOS ve 2 %. Subjekty JAN i PAV nepřímou funkci nevedly. Neverbální direktivní funkci nevedl žádný ze subjektů.

Komisivní funkce našla zastoupení pouze u přímé podoby. U subjektu PAV se komisivní přímá funkce objevuje v 5 % . Stejně zastoupení v 1 % mají subjekty JOS i JAN. V šestém transkriptu nemá komisivní funkce uvedenou nepřímou ani neverbální formu.

Onomatopoeie se v největším množství obsažena u subjektu PAV a to v 10 %. Dále také u subjektu JAN došlo k zastoupení této funkce ve 2 % a u JOS pouze v 1 %.

Funkce deklarativní není zahrnuta v žádné formě v šestém transkriptu.

Jazyková kreativita subjektů

Subjekt JOS ukazoval PAV i JAN své ponožky, které na sobě nesou motivy zemědělského stroje.

*JOS: já má dneska **tlaktolový** ponožky, koukej!

Toto slovní spojení subjekt JOS užil při utvrzování JAN v tom, jak velké jsou krysy a myši.

*JOS: jsou **pidi midi**

Subjekt JAN chtěl pravděpodobně pojmenovat řidiče traktoru.

*JAN: **pan bagžíkista** jde do bagla

% bagrista

% bagra

Subjekt JAN v následující výpovědi užil u slova barg deminutivum.

*JAN: já budu dneska oplavovat **bagzíčka**

Pozoruhodné situace v transkriptu

Subjekt JOS jezdil svým bagrem okolo stavby subjektu JAN. Bohužel se JOS povedlo omylem narazit do garáže JAN. V té situaci se JOS okamžitě přiznal a uznal svou chybu. Subjekt JAN ještě požádal o nápravu situace a vše se tím vyřešilo.

*JOS: já jsem tlochu naboulal do tvojí galáže

% naboural

% trochu

*JAN: a srovnáš mi jí?

*JOS: jo

Subjekt JOS obeznámil JAN s možným vniknutím škůdců do jeho objektu. Tato situace měla nastat z nedostatečného opevnění objektu. S tímto tvrzením se JAN nechtěl smířit. Snažil dále argumentovat, jak zajistí celý objekt. Avšak JOS tento důvod nestačil, takže pokračoval v jeho zpochybnění. V této ukázce se ukazuje forma argumentace i dokládání faktů jasnými informacemi.

*JOS: Honzíkovi tak budou chodit hodně myši

*JAN: kdo?

*JOS: no myši a klysy

*JOS: protože tady je důla, tady je důla, tady taky

% díra

*JAN: ne, ne

*JOS: jojo

*JOS: tak to se ti ten bagl lozbije blzo

% rozbije

% brzo

*JAN: a oni se toho bagla leknou

*JOS: Honzí, já ti něco žeknu jo?

% řeknu

*JOS: to ti dojde benzín, nebo lozbije batelka

% rozbije

% baterka

*JOS: a budeš muset celej den nabíjet

V níže uvedené ukázce je zřejmé, že společnými silami se subjekty snažily vyřešit obtíže se škůdci. Subjekt JAN nakonec vymyslel pro obě strany schůdné řešení situace.

*JOS: já mám galáži kočičky

*JOS: a ty je spapaj

% sní

*JAN: a ty moje zvížátka vyženou ty klysy

*JOS: a sní je

*JOS: budou čím dál tím víc ubývat

% smích

*JAN: **já ty zvížátka pošlu za tebou a ty tvoje kočičky je budou jíst jo?**

*JOS: jo

Pozoruhodné slovní obraty ze strany subjektů

U subjektu JOS můžeme pozorovat úroveň kognitivní vyspělosti v níže formulovaných výrocích, které se týkají nebezpečnosti elektrického proudu. Zároveň z výroku plyne ponaučení.

*JOS: už do tý lampičky nikdy nesahej!

*JOS: může tě **přejet i eleklickej ploud**

% přejet

% elektrickej

% proud

Tabulka 7 Souhrn transkriptu č. 6

Druhy komunikačních funkcí výpovědi		*JOS		*JAN		*PAV		Celkem	
		Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení
Asertivní	Přímá	36	35 %	37	42 %	0	0 %	73	35 %
	Nepřímá	0	0 %	1	1 %	0	0 %	1	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Direktivní	Přímá	5	5 %	4	4 %	1	5 %	10	5 %
	Nepřímá	2	2 %	0	0 %	0	0 %	2	1 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Interogativní	Přímá	18	18 %	10	11 %	1	5 %	29	14 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Komisivní	Přímá	1	1 %	1	1 %	1	5 %	3	1 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Permisivní/koncesivní	Přímá	20	20 %	29	33 %	9	45 %	58	27 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Varování	Přímá	8	8 %	0	0 %	0	0 %	8	4 %
	Nepřímá	3	3 %	1	1 %	0	0 %	4	2 %
	Neverbální	1	1 %	0	0 %	0	0 %	1	0 %
Expresivní/satisfaktivní	Přímá	5	5 %	2	2 %	0	0 %	7	3 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	2	2 %	2	2 %	6	30 %	10	5 %
Deklarativní	Přímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Onomatopoeie		1	1 %	2	2 %	2	10 %	5	2 %
Celkový součet		102	100 %	89	100 %	20	100 %	211	100 %

Shrnutí

Z výzkumného šetření vyplynulo, že v dialogu dětí se s nejvyšší frekvencí vyskytují tyto funkce: asertivní přímá 33,7 %, permissivní a koncesivní přímá 18,1 %, interogativní přímá 12,3 %, direktivní přímá 9,4 % a expresivní a satisfaktivní přímá 7,6 %. Z mého subjektivního pohledu si výsledky interpretuji tak, že forma přímá u všech funkcí s nejvyšší frekvencí není náhodná. Předpokládám, že je přímá podoba těchto zastoupených funkcí pro děti předškolního věku nejjednodušší na formulaci.

Naopak tomu komunikační výpovědní funkce s nejnižší frekvencí jsou následující: direktivní nepřímá 3,4 %, expresivní a satisfaktivní neverbální 3,3 %, expresivní a satisfaktivní nepřímá 2,1 %, varování přímé 1,9 %, komisivní přímá 1,2 %, varování nepřímé 1,1 %, permissivní a koncesivní nepřímá 1 %, asertivní nepřímá 0,6 %, asertivní neverbální 0,6 %, direktivní neverbální 0,5 %, interogativní nepřímá 0,5 %, komisivní nepřímá 0,4 %, asertivní nepřímá 0,2 %, Interogativní neverbální 0,2 %, varování neverbální 0,1 %. Zanalyzovaná data prokazují, že komunikační funkce výpovědi s nejnižší frekvencí jsou převážně nepřímého a neverbálního charakteru. Dle mého osobního názoru není toto zjištění příliš překvapující, jelikož formulace těchto funkcí mohou být pro děti předškolního věku obtížné.

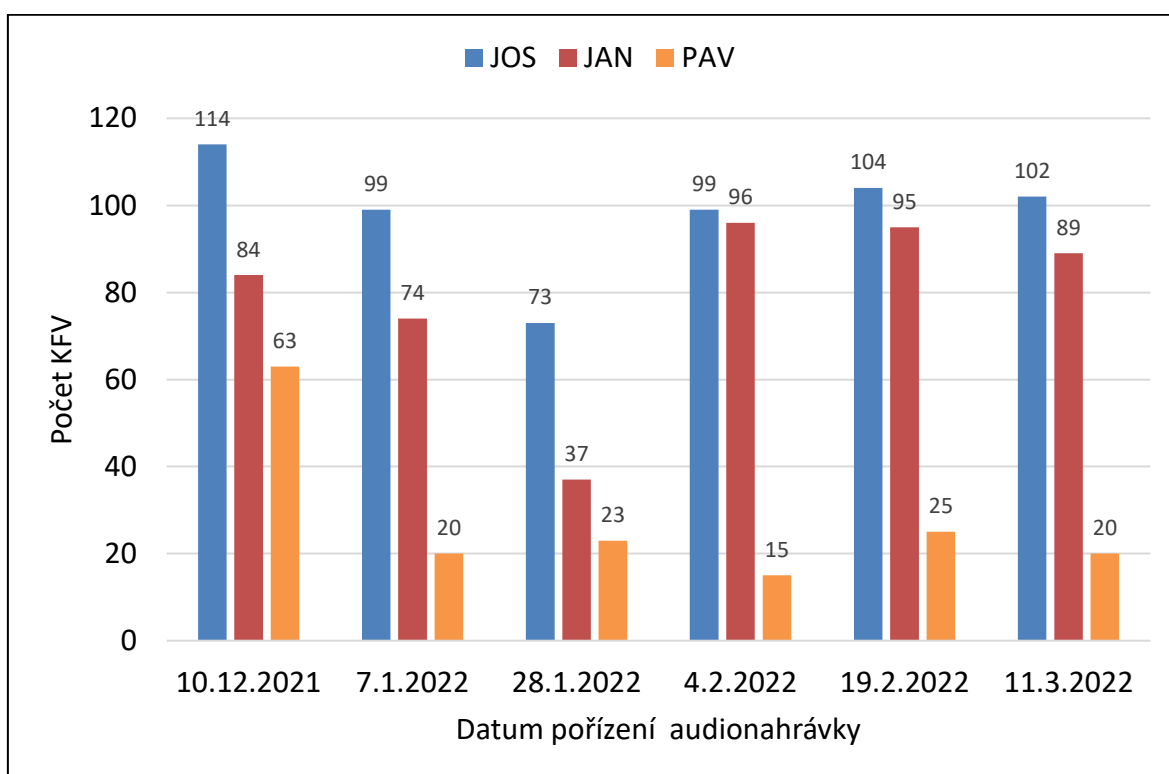
Zastoupení komunikačních funkcí výpovědi se liší vzhledem k věku subjektu, jako důkaz tohoto tvrzení příkládám dále výsledky z tabulky 8 (Kompletní souhrn všech transkriptů). Ve výzkumném šetření jsem se došla k závěru, že funkce asertivní přímá má nejvyšší frekvenci. U subjektu JAN se komunikační funkce výpovědi asertivní přímá objevila ve 40 %, u JOS ve 36 %, zatímco u subjektu PAV došlo k značnému poklesu 7,8 %. Další velmi početnou funkcí je permissivní a koncesivní přímá zastoupená u subjektu PAV ve 28,7 %, JAN 20,2 %, avšak u subjektu JOS nastal úbytek v zastoupení, a to až na 13,4 %. Funkce interogativní přímá se objevila u jednotlivých subjektů JOS 12,7 %, JAN 12,2 % a PAV 11,4 %, lze podotknout, že tato funkce je přibližně rovnoměrně uvedena. Funkce direktivní přímá se nejvíce objevuje u subjektu JOS ve 13,5 % a JAN 6,5 %, kdežto u subjektu PAV se funkce vyskytuje v omezeném množství, a to pouze ve 3 %. Dále také u expresivní a satisfaktivní funkce se objevuje na prvním místě subjekt PAV s 17,4 %, dále JOS s 10 % a nakonec JAN s 6,3 %. Dle mého názoru na výběr komunikačních funkcí

výpovědi má dopad hned několik aspektů např. slovní zásoba subjektů, aktuální emoční naladění, převzaté komunikační vzorce apod.

Ve výzkumném šetření se také objevily funkce, které žádný se subjektů neformuloval, konkrétně s jedná o deklarativní. Podle mých osobního zkušeností, které jsem nabyla při praxích v MŠ jsem dospěla k závěru, že doposud jsem se s deklarativní funkcí při komunikaci mezi dětmi nesetkala. Komunikační funkce výpovědi jsou především formulované pro dospělé jedince, takže se předpokládá jistá rezerva ve výpovědích u dětí. U subjektu JOS se neobjevovala interogativní a permissivní a koncesivní funkce. Obě tyto zmíněné funkce byly v neverbální formě. Tento výsledek si dokládám tvrzením, že JOS je nejstarší ze subjektů, který se převážně vyjadřuje verbální formou, jelikož jeho úroveň komunikačních dovedností mu to dovoluje. Subjekt JAN nevyužil ani v jedné případě funkce interogativní neverbální, varování neverbální, komisivní neverbální. Stejně jako u subjektu JOS se nepoužívané funkce u JAN objevují v neverbální podobě. U subjektu PAV se neukazovala větší řada funkcí, konkrétně tedy asertivní nepřímá, komisivní neverbální a varovací funkce ve všech podobách. Tento výsledek si interpretuji tak, že PAV pozvolna rozvíjí své komunikační dovednosti. Je jen otázkou času, kdy si komunikační funkce výpovědi osvojí ve větších rozsahu.

Tabulka 9 Komplexní souhrn všech transkriptů

Druhy komunikačních funkcí výpovědi		*JOS		*JAN		*PAV		Celkem	
		Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení	Počet vět	Procentuální zastoupení
Asertivní	Přímá	213	36 %	190	40 %	13	7,8 %	416	33,7 %
	Nepřímá	1	0,3 %	1	0,2 %	0	0 %	2	0,6 %
	Neverbální	2	0,3 %	1	0,2 %	4	2,4 %	7	0,6 %
Direktivní	Přímá	80	13,5 %	31	6,5 %	5	3 %	116	9,4 %
	Nepřímá	20	3,4 %	19	4 %	3	1,8 %	42	3,4 %
	Neverbální	2	0,3 %	2	0,4 %	2	1,2 %	6	0,5 %
Interogativní	Přímá	75	12,7 %	58	12,2 %	19	11,4 %	152	12,3 %
	Nepřímá	1	0,2 %	3	0,6 %	2	1,2 %	6	0,5 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	2	1,2 %	2	0,2 %
Komisivní	Přímá	4	0,7 %	8	1,7 %	3	1,8 %	15	1,2 %
	Nepřímá	0	0 %	3	0,6 %	2	1,2 %	5	0,4 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Permisivní/koncesivní	Přímá	79	13,4 %	96	20,2 %	48	28,7 %	223	18,1 %
	Nepřímá	3	0,5 %	4	0,8 %	5	3 %	12	1 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Varování	Přímá	18	3 %	5	1,1 %	0	0 %	23	1,9 %
	Nepřímá	11	1,9 %	2	0,4 %	0	0 %	13	1,1 %
	Neverbální	1	0,2 %	0	0 %	0	0 %	1	0,1 %
Expresivní/satisfaktivní	Přímá	59	10 %	30	6,3 %	5	3 %	94	7,6 %
	Nepřímá	9	1,5 %	9	1,9 %	8	4,8 %	26	2,1 %
	Neverbální	5	0,8 %	7	1,5 %	29	17,4 %	41	3,3 %
Deklarativní	Přímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Nepřímá	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
	Neverbální	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Onomatopoeie		8	1,4 %	6	1,3 %	17	10,2 %	31	2,5 %
Celkový součet		591	100 %	475	100 %	167	100 %	1233	100 %

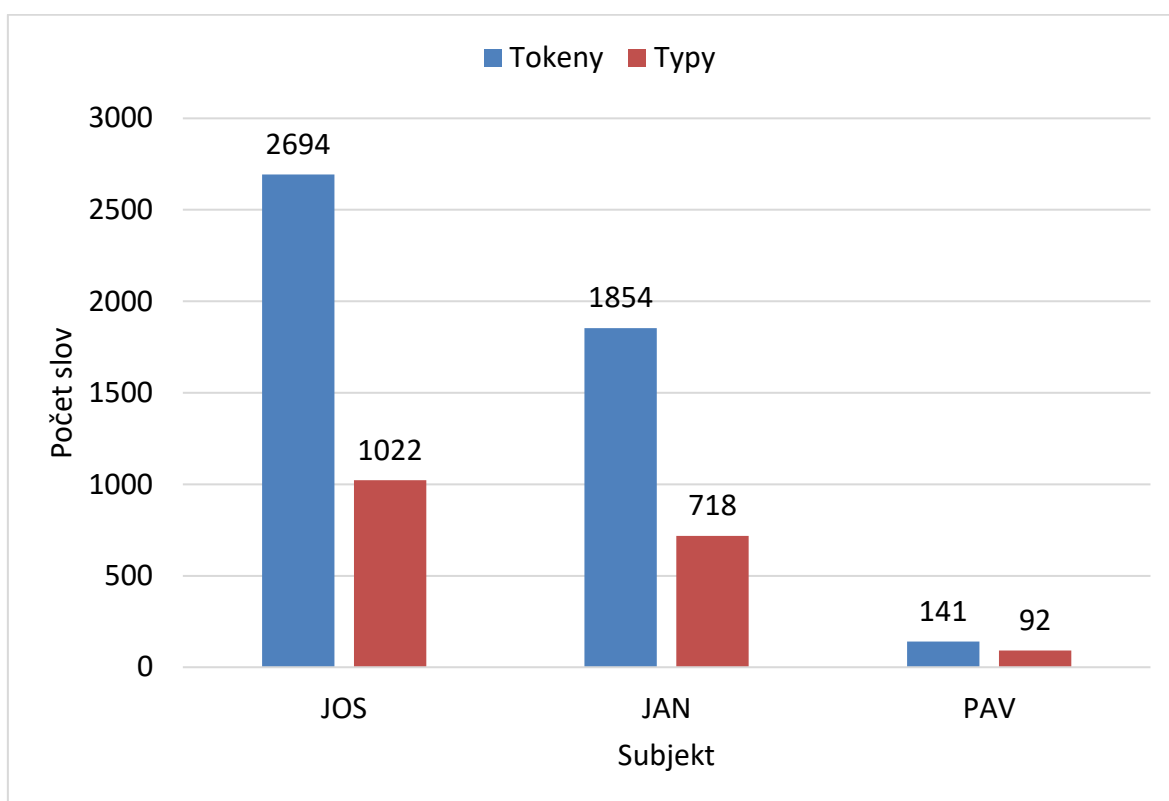

Graf 1 Počet komunikačních funkcí výpovědi v transkriptech

Graf 1 uvedený výše znázorňuje množství výpovědi v jednotlivých transkriptech. U třetího transkriptu z 28.1.2022 je možné pozorovat zřetelný pokles ve formulování komunikačních funkcí výpovědi. Důvodem tohoto poklesu počtu komunikačních funkcí výpovědi je respirační onemocnění, které se u všech zkoumaných subjektů objevilo. Při pořizování čtvrté audionahrávky již byly subjekty zcela zdravé.

Nejvíce formulovaných komunikačních funkcí výpovědi se objevilo při nahrávání prvního transkriptu. Nejméně naopak v již zmiňovaném třetím přepisu. Subjekt JOS se nejčastěji projevoval v prvním transkriptu (114 KFV), JAN ve čtvrtém transkriptu (96 KFV) a PAV taktéž se nejvíce vyjadřoval v prvním transkriptu (63 KFV).

Označení KFV značí počet komunikačních funkcí výpovědi v každém jednotlivém transkriptu.

Graf 2 Počty celkem vyřčených tokenů a typů subjektů

Graf 2 vyobrazuje počet celkem vyřčených slov – tokenů a unikátních slov – typů jednotlivých subjektů. Poukazuje tedy na velikost aktivní slovní zásoby každého ze zkoumaných subjektů.

Česká lingvistka Jaroslava Pačesová (1968) zachycovala verba svého syna od 10. měsíců do 2 let. Zjistila, že se chlapcova aktivní slovní zásoba rozroste každý měsíc o cca 55 slov. (Pačesová, in Průcha, 2011). Obdobný výzkum vytvořila i Slančová (2018), která sledovala osvojení řeči u čtyř slovensky mluvících dětí. Zkoumala je podobně jako předchozí autorka od 11. měsíce do 24 měsíců. Objevila, že i když děti pocházely z prakticky totožného sociokulturního prostředí, tak slovní zásoba byla rozdílná. Dále se ukázaly také rozdíly ve kvalitě nabytí slovní zásoby.

K rozšíření slovní zásoby dochází při vstupu do MŠ, jelikož mluvním vzorem se stávají, jak pedagogové, tak i vrstevníci. Dochází k osvojení stejných slov, co se více ukazuje v rámci vzdělávání (Průcha, 2011).

Ve transkriptech jako takových se objevovaly případy, kdy subjekt JAN formuloval neživá podstatná jména, která často skloňoval jako životná. Dle mého názoru je tato skutečnost dána tím, že subjekt při hře vnímá předměty, jako kdyby byly živé.

Explicitní opakování se rovněž ve výzkumu ukázalo. Z mého subjektivního pohledu hlavně v případech, kdy subjekt např. JOS byl přesvědčený o své výpovědi, a chtěl ji tak zdůraznit. Další možná interpretace byla u subjektu PAV, který dle mého názoru se snažil více zapojit do dialogu tím ,že v některých případech opakoval poslední slova z výpovědi ostatních subjektů. U subjektu PAV dále vnímám touhu o vyrovnání se ostatním subjektům.

Nelze říci, že mezi subjekty probíhala pouze egocentrická řeč nebo tři oddělené monology. Dle Vágnerové a Lysé (2021) se pokládá dohadování, jako jeden z aspektů naslouchání se navzájem. U každého z transkriptu se objevilo alespoň jednou dohadování, buď o věc, nebo o změnu situace. Egocentrismus se objevuje značně u výpovědí, které začínají slovem „já“, kdy dítě chce pozornost strhnout na svou výpověď.

Závěr

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit, které druhy komunikačních funkcí výpovědi děti předškolního věku primárně využívají.

V teoretické části byla popsána východiska komunikačních dovedností, ontogeneze vývoje řeči či jazykové roviny. Nezbytná pasáž z teoretické části se zabývala vymezením komunikačních funkcí výpovědi. Praktická část se opírala o nahrané audionahrávky, které se následně přepsaly v transkripty. Dále se u každé výpovědi určil druh komunikační funkce výpovědi.

Obecně z transkriptů vyplynulo, že nejfrekventovanější funkce byla u subjektů asertivní, permissivní a koncesivní, interogativní, direktivní v neposlední řadě také expresivní a satisfaktivní. Všechny tyto zmíněné funkce byly uvedeny v přímé podobě.

V opačném případě se projevily funkce s nejnižší možnou frekvencí. Výčet těchto funkcí je následující: direktivní nepřímá, expresivní a satisfaktivní neverbální, expresivní a satisfaktivní přímá, varování přímé, komisivní přímé, varování nepřímé, permissivní a koncesivní nepřímá, asertivní nepřímá, asertivní neverbální, direktivní neverbální, interogativní nepřímá, komisivní nepřímá, asertivní nepřímá, interogativní neverbální, varování neverbální. Doložená data předkládají, že komunikační funkce výpovědi s nejnižší frekvencí se vyskytují z velké části v nepřímé a neverbální formě.

Zastoupení druhů komunikačních funkcí výpovědi se u jednotlivých subjektů odlišuje, vzhledem k jejich věku. Své tvrzení dokládám ukázkou, kdy u subjektu JOS i JAN je nejvíce zastoupenou funkcí asertivní přímá, avšak u subjektu PAV tomu tak není. U subjektu PAV se nejfrekventovaněji projevovала funkce permissivní a koncesivní přímá.

Závěrem se domnívám, že formulace různých druhů komunikačních funkcí výpovědi se rozšíří vlivem stoupajícího věku subjektů.

Seznam použitých informačních zdrojů

BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ. *Školní zralost: co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. 2. vydání. Brno: Edika, 2015. Moderní metodika pro rodiče a učitele. ISBN 978-80-266-0793-9

BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Komunikace dětí předškolního věku*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3008-0.

FERNÁNDEZ, Eva M. a Helen Smith CAIRNS. *Základy psycholingvistiky*. Praha: Karolinum, 2014. Lingvistika (Karolinum). ISBN 978-80-246-2435-8.

GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Skladba češtiny*. 1998. Olomouc: Votobia, 1998. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-281-4.

HOSKOVCOVÁ, Simona. *Psychická odolnost předškolního dítěte*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1424-8.

CHEJNOVÁ, Pavla. Jazykový vývoj u dítěte [online]. Praha: Univerzita Karlova-Pedagogická fakulta, 2016 [cit. 2021-11-30]. ISBN 978-80-88176-06-0. Dostupné z: <https://publi.cz/books/462/index.html?secured=false#cover>

KEJKLÍČKOVÁ, Ilona. *Vady řeči u dětí: Návod pro praxi*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-271-9292-2.

KESSELOVÁ, Jana. *Lingvistické štúdie o komunikácii detí*. Prešov: Náuka, 2001. ISBN 80-89038-05-0.

KESSELOVÁ, Jana. Sémantické kategórie v ranej ontogenéze reči dieťaťa. *Štúdie o detskej reči*. Prešov: Filozofická fakulta PU, 2008, 121-167. ISBN 978-80-8068-701-4.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. Vyd. v nakl. Academia 2. Praha: Academia, 2007. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-1451-1

KLENOROVÁ, Lucie. Osvojování jmenných gramatických kategorií u dítěte od věku 2,5 let. Pedf UK, 2016. Nепublikovaná bakalářská práce.

KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. Praha: Grada, 2006. Pedagogika (Grada). ISBN 80-247-1110-9.

KOCUROVÁ, Marie. *Komunikační kompetence jako téma inkluzivní školy: specifické poruchy učení z pohledu vzdělávacích šancí: monografie*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-23-6.

KUTÁLKOVÁ, Dana. *Vývoj dětské řeči krok za krokem: prevence poruch řeči : opožděný vývoj : lehká mozková dysfunkce a řeč : koktevíst : logopedická péče*. 2., aktual. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2010. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3080-6.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

POSPÍŠILOVÁ, Zuzana. *Hrajeme si s básničkou*. Praha: Grada, 2007. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-1709-8.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.

MISTRÍK, Jozef. *Slovosled a vetosled v slovenčine*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966.

MŠMT. *RVP PV* [online]. 22.12.2021 [cit. 2020-12-03]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/45304/>

PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3181-0.

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie. *Pragmatika: Studijní příručka*. Univerzita Karlova v Praze: Karolinium, 2014. ISBN 978-80-246-2845-5.

SLAMOVÁ CAZACOVÁ, Taťána, P. BENEŠ a B. BENEŠOVÁ. *Dialog u dětí*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.

SLANČOVÁ, Dana, ed. *Desať štúdií o detskej reči: lexika - gramatika - pragmatika*. V Prešove: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2018. Opera Linguistika. ISBN 978-80-224-1638-2.

VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. Třetí. Univerzita Karlova v Praze: Karolinium, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

VYSKOTOVÁ, Jana a Kateřina MACHÁČKOVÁ. *Jemná motorika: vývoj, motorická kontrola, hodnocení a testování*. Praha: Grada, 2013. ISBN 9788024746982.

Seznam tabulek

Tabulka 1 Přehled pořízených audionahrávek.....	40
Tabulka 2 Souhrn transkriptu č. 1	47
Tabulka 3 Souhrn transkriptu č. 2	53
Tabulka 4 Souhrn transkriptu č. 1	59
Tabulka 5 Souhrn transkriptu č. 4	64
Tabulka 6 Souhrn transkriptu č. 5	71
Tabulka 7 Souhrn transkriptu č. 6	77
Tabulka 8 Komplexní souhrn všech transkriptů.....	80

Seznam grafů

Graf 1 Počet komunikačních funkcí výpovědi v transkriptech	81
Graf 2 Počty celkem vyřčených tokenů a typů subjektů	82